

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.</p> <p>Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p> <p>Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Bartha Béla dr. jogtanárhoz (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.
--	---	--

A magyar református lelkész sociális helyzete.

I.

Azt hiszeni, végre-valahára erről is érdemes lesz már komolyan beszélgetni.

Nyomorúságos anyagi viszonyaink tárgyalása napi renden van s jól esik látnunk azt a meleg érdeklődést, melylyel a hazai református egyházi sajtó a többek között a szatmári javaslatban összefoglalt adózási reform-pontokat boncolgatja s figyelmét az azokban lefektetett, kétségenkívül nagy jelentőségű elvekre irányítja. Hogy aztán ez a javaslat, úgy, amint van, nem mindenkinek tetszik s most a Duna-mellékéről, majd ismét Erdélyből vagy a tiszánineni vidékekről hallunk hangokat, melyek a hozsánna húrjaira éppen nem vallanak — azon meg se botránkozunk, kétségbe se essünk. A nagy alkotások rendesen nagy aggodalmakat keltenek s ki az, aki ne tudná, hogy mikor a halhatatlan emlékű *Bezerédi István* az általános teherviselés elvét a 40-es években először hirdette, sőt 1844. december 16-kán Szegszárdon kelt oklevelével az adózók sorába önként és kötelezőleg be is lépett, Bezerédit maga a „legnagyobb magyar“ Gróf Széchényi István is megtámadta s lépését „a pisztoly idő előtti elsütésének“ nevezte. Ám a következmények csakhamar megmutatták, hogy az „a pisztoly“, ha Bezerédi el nem süti, rövid időn magától felrobant volna már, s ez esetben kétségtelenül olyan károkat okoz, melyekre még csak így utólagosan vizsgálódolni is félelmetes. Az idő s abban a fejlődés, ha segítségére nem sietünk, maga megcsinálja maga előtt és sokszor erőszakosan az utat s mint Schopenhauer a halálról mondotta: mi emberek mennél jobban s mentül tovább kerülgetünk valamit, nem egyszer annál inkább és annál közelebb jutunk ahhoz.

Annyi azonban bizonyos, hogy ha azoknak a szatmári reform-pontoknak mindenikére nézve

nem is, de egy dologban a hazai összes református sajtó egyetért. És ez az „egy dolog“: **a magyar református lelkésszi kar tarthatatlan anyagi helyzete.** Én azonban tovább megyek s azt mondom, hogy nem kevésbé ilyen az ő **sociális helyzete is.** E két fogalom kétségenkívül nagyon közel áll egymáshoz; itt-ott keresztezik is egymást; de majd, a mint látni fogjuk, különbség mégis van közöttük.

Hogy miért tarthatatlan? Vagy hogy valaha valaki fog-e ezen segíteni? En most egyelőre arról szót sem váltok. Hanem azt a meggyőződésemet pillanatig sem akarom elhallgatni, hogy a kérdés megoldása a magyar református egyház jövőjével szoros, mondhatni elválaszthatatlan kapcsolatban áll. Éppen azért, ha és amennyiben magasabb célokból radikálisabb reformokat akarunk, ha és amennyiben ezek által egyfelől az elnéptelenedett teológiai akadémiák újból reménylhető felvirágzására, másfelől a hazánk kulturális történetében is oly ragyogó múlttal bíró magyar protestáns tudományosság lángra gyújtására* vagy ama buzgóságot lehelő, tetterőt szülő s a semmiből is teremteni és fentartani képes „phlogiston“ istápolására gondolunk, mely a józan s felvilágosodott vallásosság, öntudatos és evangéliumi egyházi élet vérkeringését nemcsak szabályozza, hanem azt a vért s ezzel együtt az egész organizmust örökös forrongásban és egészséges pezsgésben tartja: úgy és annyiban itt az ideje annak, hogy a magyar református lelkész sociális helyzetét komolyan figyelembe vegyük s azt azokkal a reformokkal **egyidejűleg** megoldani igyekezzünk.

E cikk keretén belől majd sort kériünk rá, hogy világosabban is szóljunk s legalább általános vonásokban kifejtjük azokat a gondolatokat, melyek felett magunkban régóta töpren-

* Ezt szives szeretettel ajánlom nt. Balogh Ferenc úr becses figyelmébe. E. L.

günk. Itt azonban egyelőre legyen elég csak arra rámutatni, hogy míg a mai társadalom az úgynevezett sociális eszmékkel szinte a vajadásig telítve van s azok elől — amennyiben t. i. azok az evangéliumnak hátat nem fordítottak, hanem abban gyökeredzve, abból táplálkoznak, immár sem az állam, sem az egyház el nem zárkóznak: addig minálunk eddig még csak eszébe sem jutott senkinek, hogy a magyar református lelkészek sociális helyzetével is komolyan foglalkozzunk s számára az immár égetően szükséges kereteket megalkossuk.

Én azt gondolom, sőt hiszem és vallom, hogy nincs ennek a jobb sorsra méltó lelkészi karnak tagjai között talán csak egyetlenegy is, ki híve volna az „*illuzionismus*”-nak, vagyis a Hégél-féle philosophia ama fattyuhajtásának, mely kizárólagos életelvül az önzést állította fel s minden azon túleső elvet és intézüciót olyan illúsióknak tart, mely ellen minden okos embernek harcolni, obstruálni kell. De mikor erről, jó lélekkel vallást teszek s a lelkészekről, mint a legnemesebb idealismus apostolairól szólok, talán senki sem fogja tőlem zokon venni s még kevésbé fogja evangéliumi hithűségemet két ségbevonni, ha ugyanekkor számot vetek azzal is, hogy az Isten látható egyháza itt e földön van; annak pásztorai nemcsak lélekből valók, hanem van testök, húsok és vérök is; emberek között, társadalomban élnek, nemcsak mennyei,

hanem szorosabban vett földi, — bár magasabb — érdekeket is szolgálnak s élnek ö bennök is azok az indulatok és vágyak, a melyeket a Teremtő minden emberbe beoltott s a törvény és evangélium keretein belől betölteni kötelességünké tett.

De éppen ez az, a mit eddig kellő figyelemre nem méltattunk. Az a sokat emlegetett hagyományos magyar *jog- és igazságérzet*, melynek fényes nyomai ezer esztendő alkalmánunk mezőin itt is, ott is felcsillámlanak, s nem egyszer p. o. a növel szemben a legeszményibb gavallérság magaslatára vezetnek, darab idő óta a református lelkészi karra nézve halva van. Ez aztán az oka annak is, hogy sociális helyzetünk ma már tarthatatlan.

Volt idő, még a század elején is, mikor a norvég szigeteken az emberek a szerencsétlen hajótörést szenvedőt a vízből kimenteni véteknek tartották, mert a babonás hiedelem az volt, hogy ha valaki ilyet cselekszik, irtózatosszerű szerencsétlenséget von magára. Nekem úgy tetszik a református lelkészi karra nézve nálunk ez a rettenetes babona csak most érvényesül. Mert ez a tiszteletre méltó testület is hajótörést szenvedett; állása méltóságának tisztos vitorláit az idők megviselték; lobogóinak fényességét a szennyes hullámok fakóra mosták s maga a hajó szörnyű forgatagba jutott . . . senki sem siet mentésére. Konzúlok! Nem veszitek észre,

TÁRCA.

A psychologia legközelebbi föladatai a paedagogiában.*

Irta: *dr. Pallagi Gyula.*

(Vége.)

III. A tankönyv.

Arany Jánosról írja Szilágyi Sándor,** az ő tanári működését ismertette, hogy nagyon sikeresen tanított és tanítási módjához tartozott, hogy mindig saját maga írta, pár ivnyi nagyságú, rövid tankönyveket használtatott. A szükséges kiegészítéseket magyarázatban adta meg.

Arany János ez eljárásában én ugyanazon geniet látom megéssillanni, a mely annak idején, a tudományt megelőzve, Goethevel a gerincesek morfológiáját megállapította.

Arany még akkor aligha foglalkozott psychológiával vagy ismerettannal s mégis azoknak az újmutatásoknak az irányában haladt, a miket ma ezekből tanulunk s a melyeket a gyakorlati paedagogia valószínűleg csak ezután fog még általánosan követni.

* Tiszántúli tanáregyesület közgyűlése 1897. decz. 29. Debreczenben.

** Magyar Pestalozzi. 1897. I. évf. 1. sz.

Két kiemelendő momentum van itt.

A tankönyvet maga készítette. Tehát az észjárás, a mondatfűzés, a szavak, a legteljesebb harmoniába vannak a magyarázattal.

A segédkönyv feltűnő rövidege. Ez szükségessé teszi a magyarázatot, a mely itt nem silányodik egyszerű paraphrassá, mint mai könyveink mellett kénytelen, hanem a megadott vázlatnak részletesebb kifejtése lesz, a mi éppen a leghűbben követi az ismeretszerzésnek általánosan érvényes, természetes módját . . .

Hogy miként szerezzük ismereteinket, annak igen szemléletes példáját nyerjük, ha megfigyeljük, miként ismerünk meg egy képet.

Rápillantva a festményre pl. először csak azt látjuk, hogy egy ember csoport van rajta ábrázolva.

Aztán észrevesszük, hogy az alakok közül egy néhány férfi, a többi nő.

Konstatáljuk, hogy némelyik ül, mások pedig állanak vagy futnak.

Az állók közül néhányan beszélgetésbe vannak merülve.

Az ülők komoran néznek maguk elé.

S most kezdünk észrevenni egyes arcokat.

Ez az öreg, ránczos ábrázatú, galambósz aggastyán sírni látszik.

Egy fiatal, erővel teli ábrázatú, izmos barna leány bátorítólag magyaráz neki valamit.

Jobban szemügyre vesszük az alakokat.

Észrevesszük, hogy az ifju az öregnek fia lehet.

hogyan azon a hajón közkincesek vannak s ha az elmerül, ezek is elvesznek!?

Kép nélkül szólva: közérdek, nagy és fontos közérdek az, hogy a magyar református lelkész sociális helyzete biztosítható. Biztosítható anyagilag és erkölcsileg, — ne tovább hanem csak addig a pontig, a meddig sociális téren feladatokat szabunk elébe s ő azokkal szemben kötelességeit becsületesen teljesíti.

S mik ezek a feladatok?

No erre a kérdésre nehéz feleletet adni, mert alig látjuk az erdőt a rengeteg sok fától.

A minap történt, hogy az országházában a honvédelmi minisztert az ellenzék a hadseregben előforduló öngyilkosságokért leckéztetvén, az könnyedén azzal vágott vissza, hogy „hát tanítsák a lelkészek a nép fiait úgy, hogy ne legyenek kedvök magokat föbbe löni“ (Mintha bizony eddig nem is úgy tanították volna! Vagy talán a Krisztus volt az oka annak, hogy tanítványai közül — pedig csak 12-en voltak — Júdás magát felkötötte!?) Egy másik miniszter meg az amerikai szőlőoltványok és gyümölcsfacsemetek mikénti elterjedéséről akart himet varrni a lelkészek ügybuzgóságára. Ugyanez a férfiú egysorban a kir. gazdasági tanintézetek általa fizetett tanáraival, bennünket csak a napokban hívott fel községenkénti ügynevezett „népszerű közgazdasági felolvasások“ tartására. Ha a socialismus pestise valahol nagyobb arányokban terjed, a közvéle-

mény a csendörök előtt kijátsza ellene a lelképásztort. Ha bankokat, szövetkezeteket kell fundálni s azután azokat roppant munkával és felelősséggel vezetni, ki volna más arra kötelezett hanemha a lelképásztor?! Ha aztán a theologián az államszámviteltant, vagy az olasz kettős könyvvezetés tudományát véletlenül elő nem adták, — hát azért pap, hogy tanulja meg. — Hazafias ünnepek rendezése, bérletek kieszközlése, községi ügyek ellenőrzése, temetkezési s másnemű egyletek vezetése, iskolák felállítása, épülettervek készítése stb., stb. mind-mind reá várnak; még pedig mindez különösen falu helyen egyáltalán nem afféle „nobile officium“ ám, mely legkelebbebb időt rabol, de erőt nem kíván. Igenis kíván; sokszor hetekig eltartó kemény munkát. Az irodalmi vállalatok könyváruló boltok megbuknának, vagy bezárhatók volnának, ha a lelkészek nagy könnyebbségére (?) a havi részletfizetések teoriáját véletlenül fel nem találják. Am tessék csak megnézni azoknak a könyvek elárúsítása végett utazó ügynököknek a listáját (én mindig figyelmesen végig nézem!), majd meg méltóztatik győződni arról, hogy van lelkész elég, akiknek a betéző falatjok alig van meg, de olvan egy sincs, akinek egyik-másik ilyen irodalmi vállalatnál fizetetlen számlája ne volna. Miért? Hja! hát így kívánja tőle a társadalom! Sőt az ügynök elég szemérmelen arra is figyelmeztetni, hogy „ha

A többi alakok is családtagok lehetnek s arcaikról leolvashatjuk, hogy mindnyáját egy ugyanazon gondolat, valami családi szerencsétlenség foglalkoztatja stb. . .

Még szemléletesebbé válik az ismeret szerzésnek e processusa, ha egészen sötét teremben egymásután fölesillanó villamszikrák fénye mellett tekintünk meg egy ismeretlen képet.

A negyedik, ötödik szikra sem nem tartósabb, sem nem világosabb, mint az első volt és mégis, mennyivel többet látunk a képen, mint az elsőnél!

A 10-ik, 15-ik szikra után már csak úgy ismerjük, mintha nappali fényben szemléltük volna meg.

Imhol a példa a paedagogusnak, hogy miképen kell tanítani!

S a gyakorlatban pedig hogy megy a dolog?

Elég, azt hiszem, annyit mondanom, hogy épen nem így. Mindenki ismeri a tankönyveket annyira, hogy e kérdés részletezésétől fölmentve érezhetem magamat.

A tanuló kész, kidolgozott képet kap kezébe, a melyet úgy ismertetünk meg vele, hogy az orrnak pl. az utolsó szeplőjét is ismeri már, mikor még sejtelte sincs arról, hogy ahoz az orrhoz fej is, meg törzs is, meg kezek és lábak is tartoznak.

Mi módon lehetne itt segíteni? Úgy gondolom méltán fölvethető kérdés.

Én azt képelem sokat tehetne a tankönyveknek lényeges reformja, nevezetesen talán így:

A tankönyv csupán azt tartalmazza, a mit cél-

szerűen lehet az első impressio anyagának tekinteni.

S hogy a tanítás inductív módja annál tisztábban érvényesülhessen, az ábrák általában hiányozzanak a tankönyvekből.

Rajzolja föl azokat a tanár a táblára, hogy keletkezésében ismerje meg és értse meg a tanuló; innen rajzolja aztán be ő maga a könyvébe, a hol annak a számára tiszta hely van hagyva.

Épúgy tiszta hely maradjon a könyvben a jegyzeteknek is, a melyekkel a tanár szükségesnek tartja kiegészíteni a könyv adatait.

Minden ismétlésnél fog valami újabb vonást rajzolni a képhez s annak mind ott kell helyet találni a tankönyv megfelelő lapján.

A külön jegyzetírása, mint mai nap, meglehetősen feleslegül szokásos, tulajdonképen nem más, mint tervszerű disszociálása a képzeteknek . . .

Ideálja ez a tankönyvnek mindenestre, a mely a tantárgyokhoz és a tanulók fejlettségi fokához képest igen különböző mértékben közelíthető meg, de nekem úgy látszik, hogy méltó és egyedül jogosult ahoz, hogy megközelítendő eszményül szolgáljon.

IV. Az osztályozás.

A lélektani kritika jövő feladatai közé számítom még az osztályozás, classificálás, kérdésének a megvizsgálását.

Hogy az osztályozás nem alkalmas eszköz a

könyvet a lelkész: senki vesz, kihez forduljon ő?"
S mikor humanitarius, vagy általános kulturális mozgalmakról van szó, szemek és fülek reá függesztetnek s elvárják tőle nemcsak azt, hogy a mozgalomba teljes lelkesedését, minden erejét belevigye, hanem ezenfelül azt is, hogy az áldozók között a legelső helyen álljon; s míg ilyenkor a nála talán 10-szer, talán 20-szor vagy 100-szor több jövedelemmel bíró földbirtokos, vagy világi hivatalnok az ő oltárra dobott nyomorúságos 1 forintjával minden kíváncsúnak elégett tett: a lelkésztől a közvélemény *többet* vár s az adott 2 forintot minden bizonynyal keveseli. — Ez így van az egész vonalon s tulajdonképpen nem is az a baj, hogy így van, — mert hisz a lelképásztor munkakörét a társadalomban araszszal kimérni nem is lehet, nem is szabad, — hanem baj igenis az, *hogy ilyen socialis viszonyok között éppen csak az ő socialis helyzetével nem gondolunk.*

S e ponton az ő anyagi dotációja socialis helyzetét közelről érinti.

Ma még a magyar református lelkészek nagy zöme 4—500 forintos állomáson nyomorog*, s bizonyára nem egy van közöttük olyan, kik mint a legelső tavaszi pacsirta dalt a hó alól kiszabadult fagyos barázdák, zajos hozsán-

* Kész vagyok bebizonyítani, hogy én a majorosomnak is fizetek ennyit. E. L.

tudomány megkedveltetésére, úgy hiszem azt mindenki tudja.

Szinte elláthatatlan a csatornáknak az a számtalansága, a melyen át ez az igazi tanulás megrogálására siet.

A tanuló aggódva gondol mindig a leendő eredményre, s lassanként értékét vesztí előtte minden más, kivéve azt, hogy a maga jelesét, esetleg elégségesét, — a mely nélkül zárva lesz előtte a haladás paradisosma, — megszerezze.

Nem az fogja tehát érdekelni, — a mi pedig talán szintén le tudná kötni a figyelmét, — hogy miképl. a görög dráma főjellemvonásai, hanem az, hogy mennyit kell majd produkálnia, hogy az igényelt osztályzatot megnyerje.

Igyekezni fog megtalálni és kihasználni a tanár gyöngéit, hogy mutasson.

Ennek gyorsan kell felelni, amannak gondolkodva, ennek szöszérint, annak a saját szavaival . . . stb.

Gondoljunk csak vissza a magunk diákkorára.

És ha valamit nem tud, nemesak megkérdezni nem fogja, hanem ha csak lehet, gondosan el is titkolja, hogy azt nem érti.

És ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy e methodus óvek hosszú során át, — sőt a mi szintén nem lényegtelen, diáknemzedékeken keresztül, hagyományként, — nehezedik reá.

A bizonyítvány jelentőségét mind súlyosabban

nával üdvözlik a 600 forintos minimumot kilátásba helyezett biztató szöveget.

Boldog az, aki örülni tud s Isten látja a lelkemet, én az ő örömeiket megzavarni nem akarom. Ha rajtam állana, azt az örömet inkább sokasítani szeretném. Ismerem a búbánatot, a gondot, az aggodalmat, mely 40 éves koromra megöszített . . . jártam a szenvedések iskolájában, melyek beteggé tettek . . . ott állok ma is, szinte kétségbeesetten a siralmak Kálváriáján s nyögök a kereszték súlya alatt, melyek porba tiportak . . . s ha az én örömeim oly korán semmivé lettek s könnyebbülést keresvén, hitem mellett erőszakosan munkába temetkezem . . . mert úgy érzem, hogy így könnyebb feledni: vérző szívemre balzsamot csepegtetne annak a látása, hogy testvéreim boldogok s im már nincs e haza földén református lelkész, ki sovány kenyerét könyhúllatással eszi s az anyagi nyomorúság forrásaiból fakadt babilloni vizek mellett kesereg.

Amde kérdem, ha meglesz is az a 600 forintos minimum, vajjon felszaradnak-e végképpen azok a keserű vizek, elnémúlnak-e a jajok? S lesz-e segítve a magyar református lelkész socialis helyzetén!?

Nem! A kilátásba helyezett 600 forintos minimum legfeljebb a *családi* nyomorúságon könnyít s meglehet, elejét veszi annak, hogy a papi család tagjai télen szalma-kalapban járja-

érzi, tehát az osztályzat mindig fontosabb-fontosabb s lasankint *öncél* lesz előtte.

S ezen a legodaadóbb tanár sem tud segíteni.

Nehéz itt teljes határozottsággal nyilatkozni, de azért nekem úgy tetszik, hogy mindez nem volna így, ha egyszerűen tanítanók őket napról-napra s igyekezniék előttük mentől érdekesebbé, mentől vonzóbbá tenni a tárgyat, a nélkül, hogy osztályozó könyvünkkel. (ami bizony az emberi gyöngeségtől sem okvetlenül mentes), hogy ezzel fogatosítsuk magunk egy nemét a rég elítélt jözsuita eredetű vetélkedésnek, certationak.

Nehéz, mondom, határozottan eldönteni, hogy ez esetben buzgóbban tanulnának-e, de az bizonyos, hogy a mit tanulnának, az megbízhatóbb ismeret lenne.

De talán fölösleges is az osztályozás hátrányait részletesebben fejtegetni; azt hiszem, mindenki ismeri azokat. S hogy mégis ragaszkodunk hozzá, az oka az, mert általában *szükséges rossznak* tartják, a mely nélkül a nevelés nem boldogulhat.

Pedig e felfogás téves.

A bizonyítványokra bizonyos életpályák okából van szükség. Tessék a vizsgálatokat azoknak az életpályáknak a küszöbén megtartani, mint azt egyébiránt a franciák s jórészt az angolok, tényleg teszik is.

Ne kérdezzük valakitől, hogy hol tanult, hány évig tanult, hanem hogy mit tud?

Mai rendszerünk, a bizonyítvány-kényszer, tömördek igazságtalanságot hord magával.

nak. De socialis tekintetben leszünk a jövőben még inkább, mint ma, társadalmi nullák, semmittevésre kárhozottatott élő-halottak, kiknek füleibe a csúfondáros világ úton-útfélen *Heine* ama gúnyos szavait fogja majd zúgni: „Hund! lasse dich begraben, Denn Die können nur leben, — Die etwas haben...!!“ Aki az életben él, e hangokat eddig is nem egyszer hallhatta már, de fogja hallani még többször a jövőben.

S ennek oka igen-igen természetes. A világ a társadalom képe csak 30 esztendő óta isropant nagyot változott. Három vagy négy decenniummal korábban az a 600 forint talán még sokra elég lett volna. de ma a kicsinyre is kevés. Hogy magamat megértessem, egy pár példára hivatkozom. Én gymnasiumi pályafutásomat ezelőtt éppen 30 esztendővel kezdettem meg. Akkor még arany idők voltak s p. o. Debrecenben olyan magamformájú, szerény igényű kis tanuló számára *teljes ellátást* nem fényes, de tisztességes családoknál széltére lehetett kapni évi 100, vagy 120 forintért. Ma? ... Próbálja meg csak bárki, ugyanazokon a helyeken beszélnek-e alább 300 forintot? S ezt a gyermekekkel megáldott, 600 forintos évi fizetést húzó lelkipásztor jól tudja, előre látja s bűvában minden egyébre gondol, csak arra nem, hogy gyermekét a papi pályára adja! Hiába irtatok, vagy fogtok összeírni bármit: *a theologiai akadémiai elnéptelenedésének egyetlen és igaz*

oka ebben rejlik. S ne felejtsetek el, hogy aki télvíz idején bent a meleg szobában van, könnyű annak azt mondani, hogy: „jaj! be hideg van odakint.“ A tanítói pálya előnyeiről — viszonylagosan — nem is szólok. Nyolcz évi előkészület; aztán mai napság már, — Istennek legyen hála! — tisztességes díjazás,* *nyugdíj* s minél szerényebb társadalmi igény... Mind olyan előnyök, melyek a mérleg nyelvét a lelkészi állomással szemközt amannak a javára billentik. S aztán jön most már az 50 forintos 5-öd éves korpótlek s ha gazdasági ismétlő iskolát vezet a tanító, törvény értelmében *legalább* évi 100 forint tiszteletdíjat kap. És így tovább. Ezt azonban hagyjuk. Van más példa is, ami azt mutatja, hogy 30 esztendő óta hova fejlődött nálunk az ipar, a kereskedelem s ami fő: a munka díjazása! A múlt esztendőben egyházam számára a Thuri-féle budapesti cégnél harangokat önttettem s a beállításhoz a vállalkozó hozott magával egy közönséges gyári munkást. — Kiváncsi voltam ennek az embernek a jövedelmére. „Havonként 120 forint, — mondá az ifjú Thuri, — de minden új évben rendes havi fizetését duplán kapja!“

Tessék csak elgondolni, hogy hangzik e mellett az a tervbe vett 600 forintos lelkészi fizetés-minimum!? S aztán ne méltóztassék

* Én 500 forint *készpénzzel* és lakással dotált tanítói állomásra, már két ízben alig kaptam pályázót. E. L.

Azt, hogy a tanító tanárnak mennyire terhes az elbírálás és mennyi komoly bajra szolgál okúl neki, nem is említem. Ez nem lényege a dolognak.

Csak azt említem, hogy oly növedékeket nevelünk, a kik bizonyítványért dolgoznak s később is csak bizonyítványbeli érdemjegyeik maradnak a fejükben az egész tudományból.

Lehet-e ezen segíteni, vagy resignáljunk? Az angol és francia eljárásnak van-e igaza vagy a németnek, melyet mi is követünk, e kérdés megoldása első sorban a pszichológiára vár.

V. Testi munka és szellemi munka.

Mostanában napirenden forog egy kérdés: a szellemi munka és torna egymáshoz való viszonyának a kérdése.

Fölmerülését s még inkább az animositást, a melylyel tárgyalatik, első sorban annak köszöni, hogy a torna hasznát illetőleg egy balvélelmeny fejlett ki, az, hogy a tornázás a szellemi kifáradásnak egyszerű ellenmérge, antidotuma.

Ezt a balvélelmenyt kellett mindenesetre agyon-gázolni, ha mindjárt vele együtt jobb sorsra érdemes dolgok jutnának is láb alá, a reactio erős eszközökkel szeret dolgozni.

E pillanatban nem avatkozhatom a vitába, nem is célozom az későbbre sem.

Annyit azonban konstatálni óhajtok, hogy a torna, — úgy a mint az nálunk van, heti két órában, —

valóban üdvös szer a physikai elernyedés és elesenevészedés ellén, a szellemi munka végzésére zavarólag teljességgel nem hat.

Nem még akkor sem, ha elvont tárgyak közé van ékelve, mert soha sem kell felejteni, hogyha az a torna nem volna a két elvont tárgy közt, akkor egy harmadik elméleti tárgy foglalna ott helyet, a mi bizonyjal jobban fárasztja az agyat, mint a *mi* tornaóránk.

Hangsúlyozom, hogy a *mi* tornaóránk, a mely sem kimeríteni, sem elesigázni nem szokta a tanulót, hanem egyszerűen normalis erő kifejtést kíván tőle s értelmes tornatanár kezében, a ki alkalmasan tudja athletikával és játékkal átszőni, okvetlenül üditi és szórakoztatja.*

Egyébiránt nem lehetetlen, hogy ez a felfogás is téves.

De az viszont bizonyos, hogy ama másik nézet, — a mely szerint a torna mai formája mereven elitélendő s különösen az elméleti órák közé való ékelése

* E megjegyzés ama túlzó leírásokra vonatkozik, a minők a tornaóra hatásáról mostanában többször volt alkalmunk olvasni: pl.: „Nézzük csak meg egy ilyen tornából a tanterembe visszatérő osztályt, hogy dobog az ifjak szíve, a legtöbbje csüromvíz, gyorsan és szaggatottan lélezkzik, karjait nem bírja, az izzadság kiverte az egész testét stb.“ *Egészség*. 1897. 5. füzet. F. Ö. — No, ha ilyen valahol a tornaóra hatása, akkor ott már csakugyan radicalis orvoslásra van szükség: el kell csapni a tornatanárt!

elfeledni, mikor a befektetett szellemi, anyagi és erkölcsi tőkét, vagy az azok megszerzésére fordított időt kombináljuk, a lelkész és a gyári munkás szociális helyzetét s azokat az igényeket sem, melyekkel a társadalom úgy az egyik, mint a másikkal szemben fellép!

Pedig sok ilyen példát lehetne felhozni, melyek mind kiáltva kiáltanak; de hiszen tudva vannak ezek igen jól, azért csak azt kérdelem: hát amikor a magyar református lelkész szociális helyzete felett gondolkozunk s évi 600 forint díjazásról beszélünk, vajjon nem vesszük észre azt az égbekiáltó anachronismust, melynek itt minden jog- és igazságérzet áldozatul esik s ezzel együtt egyházunk, társadalmunk, hazánk érdeke is koczán forog! Ilyen körülmények ilyen viszonyok között ne várjátok azt, hogy az a református lelkész közéletünknek kovásza, sava legyen; ne várjátok még azt sem, hogy a tudományoknak éljen, mert nyomorúságosabb helyzetet még csak képzelni sem tudok, mint a magyar református lelkész szociális helyzete s Kalvin szavaival élve, valójában „botot érdemelne az“, ki őtet méltatlanul bántalmazza.

Püspök-Ladány, 1898. február hó.

Eröss Lajos.

A dotációcskás törvényjavaslat.

Készen van immár elvalahára a protestáns és görög-keleti lelkészek fizetéspótlásáról szóló törvényjavaslat. Felterjesztették Ő felsége a király elé és visszaérkezését a legközelebbi napokra

merénylet az ifjuság testi fejlődése ellen. — mondom, ez a nézet sines elég kísérleti adattal támogatva, ahoz, hogy végleges megoldásnak tekinthető legyen.

Megint egy nyílt kérdés tehát, a melynek megoldása az iskolai élettan és lélektan legközelebbi feladatai közé joggal sorolható.

Zárszó.

Az utolsó kérdés tulajdonképen visszavezet bennünket oda, a honnan kiindultunk: az emberi nem fejlődésének tanához.

Hogy mennyi testi munkára, mennyi szellemi munkára s ezeknek egymáshoz való minő viszonyára van szüksége normalis fejlődésű embernek, arra végérvényes feleletet valóban csak az a tudomány adhat.

S e megjegyzéssel bezárhatjuk a kört, melyet ez igénytelen felolvasás bötölteni kívánt.

Az általános alap gondolatokból akart kiindulni, hogy mintegy bemutassa a talajt, a melyből minden hajtása fakad; a realis, positiv philosophia talaja az. S midőn a nevelésnek egy-egy általa gyöngének becsült pontjára rámutat, a pillanatnyi szükségnél magasabb szempontok lebegnek előtte: egy minden ízében igazolt tudományos neveléstan szempontjai . . .

várják. Aztán valamikor talán majd tárgyalás alá kerül.

Szeretnénk szép reményeket fűzni hozzá. Ohajtanók, hogy legyen méltó a magyar nemzet ünnepélyes ígérétehez, melynek beváltására fél század óta várakozunk. De az előjelek, fájdalom, azt mutatják, hogy nem igen lesz belőle egyéb, mint a *decenniumos dotációcskának némi-nemű szabályozása*.

Vajha csalódnánk föltevésünkben! Örömetst fogadnók a cáfolatot. Azonban eddig a mit olvasunk vagy hallunk róla, csak megerősíti csüggedező föltevésünket. Legfeljebb az nyújthat némi reményt, hogy a „Religio“ az irigység hangján szól róla, azt mondván, hogy „a magyar állami hatalom az ő kedvenc államvallásának kedvéért újra megnyitja az ország erszényét.“ Hanem hát nagyon jól tudhatjuk, hogy olyan beszéd ez, mint mikor a hamupipőke rongyait a suhogó selyembe öltözködő gögös testvérek irigyelték, s azt mondták róla, hogy anyjuk el találja kényeztetni.

Tény az, hogy a szóban forgó törvényjavaslat távol marad attól a szép nagy céltől, melyre a magyar törvényhozás ezelőtt ötven esztendővel határozottan rámutatott.

Egyik tudósítás szerint a címe ilyenformán hangzik: „A nem katolikus felekezetek lelkészeinek állami segélyeztetéséről.“ Hát ez bizony nagyon görögös. Összefoglalja a jó magyar protestánsokat a görög-keleti *szerbekkel* és ugynevezett *románokkal*. Aztán azokra a nehéz időkre emlékeztet, mikor az „*acatholicus*“

Itt lesz talán még helyén érintenem egy gondolatot, a melynek a gyakorlatba való bevitelétől én a nevelés-tudomány tökéletes megújódását várom: a paedagogiai kísérletezést.

Ismereteink, philosophiánk, míg csak az esetleges tapasztalatra nehézkednek, bizonytalan talajra emelt épületek; a kísérlet az, a mely hivatott és egyedül hivatott tényező arra, hogy az alapok szilársága felől tájékoztasson bennünket.

S midőn megjelöltem az eszközt is, melyet a jelzettem fogyatkozások eltüntetésére az ugyanitt körvonalozott alapokon alkalmasnak tartok, úgy hiszem, befejezhetem e szerény cikkekét.

. . . Nagyon fogyatékos szemelvényét mutattam be, elismerem, a psychológiára a paedagogia körén belül váró feladatoknak.

És nem tárgy hiánya miatt.

Ellenkezőleg! A határ oly széles és a mező oly gazdag, hogy eltévelyedéstől tartva, messzebbre kiszállani nem mertem s csak a legközelebb fekvő bokrokat volt bátorságom szemügyre venni.

Helyesen cselekedtem-é, hogy ennyit is tettem, a m. t. hallgatóság ítéletére bízom.

nevezettel a háborgattatások egész sora járt vala együtt, s az evangyéliom hiveinek a békekötésekben biztosított jogait egyoldalulag elkobozták.

No de tekintsünk el a *címtől*. Mi óhajtjuk a vallások egyenjogúságát. Elférhetünk hát egy kalap alatt a szerb és oláh nemzetiségű testvérekkel, habár hazafiság tekintetében egészen más a gondolkodásunk. Hanem lássuk magát a *tartalmat*.

A Prot. Egyh. és Isk. Lap ezt írja róla: „A törvényjavaslat tizenkilenc szakaszból áll, s a lelkészek fizetésének 600—900 frtra való kiegészítését rendeli el, *oly formán, hogy a nagyobb dotáció magasabb képzettséghez van kötve.*“

E szerint nincs szó *kongruáról*, hanem csakis *dotáciról*, a mi aztán a gyakorlatban *dotációcskává* zsugorodik össze, mint ezt már régebben megírtam. Hogy a miénk nem lesz *kongrua*: annak bizonyossága egyfelől a „Religio“ eme feljajdulása: „Míg a katolikus papság *kongrua ügyét* aludni hagyják, a protestáns lelkészek *fizetésének emelésére* már kész a törvényjavaslat,“ másfelől pedig az, hogy a törvényjavaslatban „*megfelelő segítség*“ van ígérve a római és görög katolikus lelkészeknek addig is, míg „*a kongrua ügy rendeztetnék.*“ Tehát ez még nem kongrua ügy.

Nem szóbeli különbségek ezek, kérem, hanem annak nyilvános jelei, hogy a „*latin és görög szertartású*“ katolikus lelkészekkel egy sorba a szegény magyar református pap még papiroson sem állítatják. Egy kis *fizetéspótlást* is csak úgy kaphat: ha az a római és görög katolikus papság hátránya nélkül történhetik. Ott kell lenni a régi fatális záradéknak: „*absque tamen praejudicio romano catholicae religionis.*“ A hamupipőke huzza meg magát a tekenő alatt! Örüljön a magyar közönség, ha lelkészét a dizunitus szerb és oláh pópákkal összehasonlíthatja. Ki tudja nem lesz-e kifogásuk ez ellen is majd az úgynevezett „*egyházfejedelmeknek?*“ A „Religio“ már előre irigyli. Azt mondja, hogy nagyon sietnek vele. A dizunitusokról nem szól semmit. Azokat szereti. Hihetőleg úgy okoskodik, hogy a dizunitusból lehet unitus. Szerb, nem szerb! oláh, nem oláh! magyar, nem magyar! az neki mindegy, csak protestáns vagy zsidó ne legyen.

Lenne tehát a javaslat szerint 600—900 frtra való kiegészítése a lelkészi fizetéseknek, még pedig úgy, hogy a nagyobb dotáció magasabb képzettséghez legyen kötve.

Ez az utóbbi kifejezés minket protestánsokat nem aggaszthat. Azokra a szerb és román pópákra vonatkozik ez bizonyosan, a kik öt-hat

gymnáziumi osztály végzése után megtanulják a rituálékat s papokká lesznek. Képzettség tekintetében kiállja a versenyt a mi papságunk akár az összes katolikus püspöki karral. Hanem az aggaszthat inkább bennünket, mint hazafiakat, hogy mikorra az állami pénztár ezt a fizetéspótlást lassanként tíz év alatt megadja, akkorra nem lesz meg a mostani alapjövedelem vagy nem lesznek lelkészek, akik fölvegyék.

Látjuk, hogy az állami költségvetésbe 50 ezer frt van felvéve többlet gyanánt e célra. Ugyan mi jut ebből egy-egy szegény lelkészre? Félig-meddig már egyszer próbáltuk. A nagybányai egyházmegyében 18 lelkész kapott belőle fejenként 47 frt 50 krt. Tegyük fel, hogy ezután kétannyit kap, még akkor sem lesz 100 frt pótléka. Alapfizetése pedig fogyton fogy. Hívei széledeznek, szegényednek; vegyes vidékeken más felekezetbe olvadoznak; vagy felekezeten kívüliekké lesznek.

Ilyen viszonyok közt ki tudja, mikor jutunk odáig, hogy minden magasabb képzettségű lelkész fizetése elérje a 900 frtot? Pedig egy-egy tisztességes család fentartására mai világban ez is kevés.

És a Religio ezt is irigyli! Ugyan kérem, nem pirúl el önmaga előtt? Hiszen a kath. klérus egyik úgynevezett egyházfejedelme legközelebb 100 ezer forintot küldött Rómába a pápa gyémánt miséjére péter-fillér címen az ország vagyonából tiszta szín aranyban. Egy másik 185 ezer 804 hold föld jövedelme felett rendelkezik. A harmadik, meg a többi szintén nagy latifundiumok ura hivatala után. Pedig családja sincs egynek sem. Ha szivők a keresztényi szeretet igaz érzetével úgy tele volna, mint erszényök arannyal, ezüsttel: ő nekik maguknak kellene a törvényjavaslatot leghőbb buzgalommal pártolni s eltüntetni a religio szép címével dicsekvő lapot az efféle maró gúnyolódástól.

Ám a Religio azt is állítja, hogy voltaképpen sok a protestáns pap; a katolikus ellenben kevés. Nem tudjuk, honnan veszi számadatait? Csak azt látjuk, hogy vagy játszik velök vagy tévedésben van. Mert pl. a tiszántúli ref. egyházkerületben ő csak 349 anyaegyházat és 227 ezer lelket számít, holott 557 anyaegyház van és majdnem egy milliónyi lélek.

Szándékát azonban jól tudjuk. Ő úgy akarná, hogy a magyar állam állítson fel még több püspökséget. Szakitson ki a magyar földből több nagy egyházi uradalmat. Emeljen több szerzetes rendi kolostort meg apáca zárdát. Kérjen Rómából több jezsuitát. Tegye katolikus jellegűvé az egyetemeket, tudományos akadémiát,

képviselőházat. Tegye kötelezővé az állami és községi iskolákban mindenütt a keresztvetést, Mária-imádást, búcsúrajarást. Rendezzen be a protestáns községekbe is katolikus plebániákat, prépostságokat. Törölje el az újabb egyházpolitikai meg a vallás dolgában hozott többi szabadelvű törvényeket. Ruházzon rá minden országos alapot, alapítványt örök tulajdonjoggal a katolikus autonómiaira. Űzze ki az országból a zsidókat Palesztinába. Engedje kivándorolni a református magyarokat Amerikába vagy bizzar az oláhokra, hogy kergessék ki őket Etelközbe. Hozza ide lakni a pápát, mert hát, szegény, Rómában fogoly. Csak így lesz aztán boldog a magyar!

Hitnyomozásra, máglyákra, gályákra talán többé nem is lesz szükség. A hírlapok, röpiratok, népies füzetkék, jezsuiták, apácák, meg a pénz a hierarchia kezében, elvégzik a többit. A régi nyakas kálvinista papok hadd haljanak éhen. A modern ifjuság úgy sem készül már erre a nyomorúságos pályára. A külsőségeken, babonákon meg a pénzen úgy is mohón kap a szegény nép. Miért kinlódják magához hasonló szegény papokat? Egy ideig még talán kinlódik, de sokáig nem bírja; hanem odatér a hierarchia hatalma alá, mely ellen eddig olyan nemes önérzettel protestált.

Igy szeretnék ezt a ultramontán klerikálisok. A szabadelvű kormány és törvényhozók akaratának nyilvánulását majd meghalljuk.

A mesebeli hamupipőkét gögös testvéreinek dühe ellen egy jótékony tündér megvédte s a porból, hamuból csudálatos módon kiemelte. Az apostoli és keresztyén egyház a pogányok dühöngése ellen oltalmat talált; a reformáció szelleme máglyák lángjain, vérfördök özönén, gályák láncain tülemelkedett a jó Isten segédme által. Ugyanez a jó Isten a mi bizodalunk most is. Szomorú jele lenne az időknek, ha a szerzett jogok helyett legalább némi nemü önfentartási segítséget nem nyerhetnénk.

Gergely Károly.

Történeti korrajzok az egyetemes magyar református egyház életéből, — unió s a zsinati törvények Erdélyben.

A kolozsvári papválasztás.*

Midőn rámnézve eddig járatlan mezőkre indulok s egyházi lapban lépek fel, teszem ezt vallásomhoz való igaz ragaszkodásom belső sugallatára s azon élénk kötelességérzetemből kifolyólag, mely bennem nemesak mint presbyterben, de mint egyáltalán emberben, világi állásom és jellegem dacára is elevenen él s arra sarkal, hogy mint egykor őseink tették, tegyem

meg én is mindazt, a mi szeretett egyházam javát előmozdíthatja s hívei együttes részvételén és munkaságán nyugvó jövőjét biztosíthatja. Jó lélekkel állítom, egyéb indokom nincs; sem ellen-, sem rokonszenv bennem nem motivál s éppen azért bátor vagyok e kor színvonalán álló egyházi lap díszes és szakértő olvasó közönségének — ügyünk számára — ama figyelmét és érdeklődését előre is kikérni, melyet tiszta indokom s egy rendkívül fontos elvi kérdés megismerése, avagy elbírálása kétségtelenül megérdemel.

Én a kolozsvári legújabb papválasztást, jobban mondva *kinevezést* úgy képzelem, mint jogászok számára egy érdekes bűnügyi esetet s orvosok számára egy szövevényes ritka betegséget.

Mindenek előtt pedig egy kis tájékoztató bevezetést kell írnom s elő kell adnom, bár röviden, e lapok olvasói előtt ismeretlen körülményeket és eseményeket. Tenni fogom ezt teljes tárgyilagossággal s azzal a férfias komolysággal, mely szemem előtt csak a törvényt és az igazságot tartja s aztán azt az egyházi közjólétet, mely nélkül egészséges állapot nem is képzelhető.

A kolozsvári egyházaközség, melyről közelebről egy nyilvános tisztelgésen főgondnoka Gidófalvi István, úgy nyilatkozott, hogy „püspökének alkotó keze európai színvonalra emelte“, több mint 12 ezer reformátust, 4 ezernél több egyházi adózóval, foglal magában. Az egy gyülekezetnek négy papi állomása van rendszeresítve, a negyedik, melyről itt szó van szép lakással 1000 frt készpénzfizetéssel és nem kicsinylendő stórával. Ez az állás körülbelül öt évvel ürült meg ezelőtt. A presbyterium igen sürgős szükségét érezte annak, hogy mihamarább betöltessék, mert hát a másik három pap közül az egyik, a püspök, püspöksége óta papi teendőit személyesen nem végzi, — más mezőkön szedi babérait, — a másik az immár 40 éves első pap, papi funkcióján túl az egyedül általa vezetett hivatalos papi iroda által van lefoglalva egész nap, — a harmadik beteges, sokat szenvedett, törődött ember. Daczára a vezető férfiak húzódozásának, a néhai Felméri Lajos egyet. tanár presbyter hatalmas ágitálására kimondta, hogy a lehető gyorsan meg kell tenni a betöltés iránti lépéseket. Felméri meghalt s a betöltés maradt, talán mert valamely „alkalmas“ emberre kellett várni. Püspökileg kinevezett segédpapokkal láttatták el a teendőket két esztendőn át. Időközben a kolozsvári theol. fakultás megnyílt. Az állomás rendes betöltését sürgető presbytereknek most azt felelik, hogy az 5 theol. tanárral 8 ref. pap van most Kolozsvárt: minék a kilencedik? A tanárok egy része tiltakozott ugyan, hogy őket

* Elvünk levén az igazság felderítésére irányult s különben minden személyeskedéstől ment szabad vélemény biztosítása, szíves-örömmel helyt adtunk lapunkban e rendkívül érdekes és tanulságos dolgok közlésére. S tettük ezt annál készségesebben, mert eltekintve cikkiró előkelő társadalmi állásától, — az erdélyi egyházkerület ügyeit, — a mikor főleg közös zsinatban hozott közös törvényeink magyarázata és alkalmazásáról van szó, — nem pusztán az erdélyi egyházkerület privát, hanem a magyar egyetemes reformált egyház ügyének is szeretjük tartani s kétségtelenül meleg érdeklődéssel vonzódunk minden iránt, a mi az uniót minél őszintébbé, minél realisabbá tenni van hivatva. Most egyelőre ennyivel megelégszünk. Még csak kommentárt sem esatolunk a történetekhez. Úgy látszik, hatalmas erők és érdekek vannak itt mozgásban. Majd lássuk, miben áll az igazság? Addig pedig bátrak vagyunk a „*Concordia Canonum Discordantium*“ című pár évvel ezelőtt megjelent broszúr tudós szerzőjét t. i. „*Kanonista*“-t felkérni, hogy szíveskedjék e dolgokat figyelemmel kísérni s annak idején ismert tárgyilagosságával ezekhez hozzászólni. Szerk.

segédpapi szolgálatra kirendeljük, de azért a theológián nemsokára megkezdődött a negyedik pap ismeretes helyettesítése: az estvéli összejövetel. Egy évre rá újra hangosabban nyilvánult a betöltés szükségének hangoztatása. Éppen jókor felfedeztetett a népiskolai vallásitanítás elhanyagolt állapota. Két katekhéta kell. Honnan fizetjük? A kettő közt felosztatik *ideiglenesen* a negyedik papi fizetés, s az állomás marad üresen. Két erő jobban pótol egyet. Nem keressük az okát, hogy egy évi próba után mért hagytak fel a vezetők a helyettesítésnek ezzel a módjával is. Elég az hozzá, hogy most már éppen hivatalos körökben kezdett sürgős szükségét képezni a negyedik papi állomás rendes lelkészszel való betöltése. Azt sem kutatjuk, hogy merő véletlen-e, hogy a kolozsvári egyházmegyének megszüntetése és püspöki vizsgálat alatti egyházközséggé való átalakítása, — éppen annak indítványára, ki annak idején az egyházmegyévé alakítás legelső harcosa volt, — éppen ez időre esik? De tényleg úgy van. Csak azt akarjuk konstatálni, hogy ez által azon méltán irigylendő helyzetbe jutottunk, hogy egyházi felsőségünkkel még szorosabb, bensőbb viszonyba léptünk. „Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek a magyarországi ev. ref. egyházi törvények életbeléptetésére és végrehajtására vonatkozó Utasítása“ 22. §. szerint ugyanis a püspöki vizsgálat alatti egyházközségek „tagjai és papjai *csak egyházfegyelmileg állanak az egyházmegye hatósága alatt, egyéb tekintetben a püspök felügyelete alatt és az állandó Igazgatótanács kormányzata alá tartoznak.*“ *„Kijelölő és választó-gyűléseiken a püspök elnököl vagy akadályoztatása esetén személyest neves ki.*“ Ut. 166. §. „Közgyűlési határozatai ellen a felfolyamodás az egyházkerületi hatóságokhoz történik“ — annival inkább, mert minden „oly közgyűlési határozatok ellen, melyek a püspök elnöklete alatt hozottak, egyenesen az egyházkerületi hatósághoz“ tartoznak. Ut. 21. §. Mily böles intézkedés! Legkényesebb gyűléseinket nem valami járatlan s tapasztalatlan esperesek fogják vezetni, hanem „kormányzói bölcseségükkel kitűnő püspökök“ Ut. 159. §., a ki „az egyetemes egyházi s az egyházkerületi törvények s szabályrendeletek tiszteletben tartását ellenőrzi; a törvényt vagy szabályrendeletet megsértők ellen a fegyelmi keresetet folyamatba indíthatja s azokat a zsinati törvény 399. §-ának korlátai között, esetleg állásuktól felfüggeszti.“ Ut. 163. §. Felfolyamodásainkat nem valami egyházmegyei tanács és bíróság, hanem a legmagasabb, az egyházkerületi intézi el gyorsan és alaposan!

E közvetlen viszonyból folyó gondoskodás áldásai nem sokáig vártak magukra. Alig mondta ki az egyházkerületi közgyűlés 1897. június 10. és következő napjain tartott gyűlésen a kolozsvári ref. egyházközség püspöki vizsgálat alattivá való átváltoztatását, 19-ére már egyházközségi képviselő-közgyűlés (Ut. 1. §. és 10. s köv. §§.) hivatott egybe. E képviselő-közgyűlésen a püspök úr egy „határozati javaslatot“ terjesztett elő, a sürgösségre való hivatkozással annak azonnali elfogadását kérve. Rövid tartalma ide megy ki:

1. Miután a vállalkozóval kötött szerződés szerint az egyházközség millennáris új temploma ez év november 1-ére elkészül a Szeretetháztól e célra átengedett telken, mondja ki a képviselő-közgyűlés, hogy az ideiglenesen betöltetlen negyedik papi állomást az új templomnál betölti.

2. Miután ez állomás a Szeretetház felügyelő-

ségével kapcsolatban lesz hozandó*, miután a presbyterium egyik korábbi határozata értelmében a negyedik papi állomás jövedelme két hitoktató fizetésére destínáltot** : mondja ki a képviselő-közgyűlés, hogy ez állást az egyik hitoktatóra eső 600 frittal, az új papi lakkal, a hozzá tartozó kánonika-porecióval és stórával rendszeresíti*** s munkaköréül tüzi ki az új templomban való rendes isteniszteletek megtartását, a „hidelvi“ kerületben lakó híveink lelki gondozását, ottani iskolás gyermekeink vasárnapi iskolával összekötött gyermek-istentiszteleteinek vezetését és a különböző iskolákban heti 25 vallásra adását.

3. Miután a Szeretetház felügyeletéért az Igazgatótanács körülbelől ugyanazon javadalommal fogja díjazni az illetőt, mint amennyit az egyháztól kap s így oly egyén lesz beállítandó, a kiből az Igazgatótanács is megnyugszik s miután egyh. törv. értelmében a kevesbített díjlevélre nyilvános pályázat nem hirdethető : mondja ki a gyűlés, hogy ez állomást meghívás útján óhajtja betölteni és pedig, miután a 180 tagot számláló képviselői közgyűlés joggal tekintheti magát az egész egyházközség közakarata nyilvánulásának, s *miután a Zsinati törvény 195. §-a ezt erdélyi egyházkerületünk számára kifejezetten fentartja:* mondja ki, hogy magát tekinti a papválasztásra jogosult testületnek.

4. Mondja ki, hogy ez állomást meghívás útján tisz. Molnár Lőrinc az erdélyi püspök titkárja személyével kívánja betölteni, kinek okmányait ezennel bemutatja, jogosultságát megállapítja s az állás elfogadását tudató nyilatkozatát előterjeszti.

A vita megindul. Az ügy komolyságához mérten kifejtetik, hogy a már rendszeresített állomás újjá szervezése meg nem történt, jóvá nem hagyatott, hogy az ügy kellőleg előkészítve nincs, hogy e gyűlésnek választó-jogosultsága nincs vagy legalább is kérdéses, hogy e közösen fentartandó állomás felől az egyházközségnek az Igazgatótanácsal semmiféle megállapodása nincs, hogy a feladat egy emberi erőt meghaladó, hogy megállapított s megerősített díjlevél nincs, hogy a gyűlés nem „kifejezetten“ papválasztásra hivatott össze, hogy a templomban kihirdetve sem lett, hogy a választók névsora meg sem állapított, nem is revideáltatható, szóval, hogy a lelkészválasztás előkészítését megszabó Zsin. törvény 194. 197. §§-nak egyetlen pontjában is elég nem tétetett s hogy e testület tagjainak is alig 1/4-e van jelen: tehát elhalasztási indítvány tétetik. Ez indítvány elvetetvén, a gyűlés kimondja, hogy *elvileg* a püspöki előterjesztést elfogadja, de a díjlevél kiállíthatása végett felír az Igazgatótanácshoz, hogy megállapítván és tudatván a szeretetházi felügyelet javadalmát, a díjlevél kiállítható legyen és megállapíttassék, hogy az egyház papválasztójogára nézt miként leszünk jövőre biztosítva? *Addig az ügy részletes tárgyalásába, annál kevésbé a személyi oldalába nem bocsátkozik s az ülést elnapolja.*

A folytatólagos ülés június 29-ére hivatott egybe, láttamozott névsorral. Először is az Igazgatótanács leírata olvastatott fel, melyben tudatja, hogy a negyedik papi állomás betöltésére vonatkozó határozatot tudomásul veszi, valamint azt is, hogy megállapodás történt a tisz. Molnár Lőrinc püspöki titkár aa. szemé-

* Miféle határozat alapján!?

** Ideiglenesen!.

*** Ki engedte meg a már rendszeresítve levőnek eltörlését!?

lyében* A maga részéről igéri, hogy őt fogja megbizni a Szeretetház felügyeletével, de hogy mily díjazással, azt alapok hiányában meg nem határozhatja. E leirat köteles tisztelettel meghallgattatván s a kérdés tüzetesebb vitatása, azon elnöki kijelentés mellett, hogy *a személyi kérdés kivételével az előbbi gyűlésen minden elfogadtatott,*** lehetlenné tétetvén: a titkos szavazás elrendeltetett. 55 beadott szavazatból 33 Molnár Lőrinc aa. meghívása mellett „igen“-nel, 22 az ellen „nem“-mel szolt. Mire ez elnök határozatilag kimondja, hogy Molnár Lőrinc aa. a kolozsvári ref. egyházközség negyedik papi állomására meghívott.***

Van-e ember, ki papválasztási törvényeinket csak valamennyire is ismeri, ki csodálkoznék azon, hogy ez ellen a választás ellen panaszt adtunk be, az Ut. 21. §-át követve az Igazgató-tanácshoz?

A panaszlevél így hangzik:

Főtiszteletű és Méltóságos Állandó Igazgató-tanács mint közigazgatási bíróság!

Hivatkozással az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1897. június 10—13. napjain tartott közgyűlésének azon határozatára, melylyel a kolozsvári ev. ref. egyházközséget püspöki vizsgálat alatti egyházközséggé tette, van szerencsénk a Föt. és Mélt. Igazgató-tanács, mint a püspöki vizsgálat alatti egyházközségek elsőfokú közigazgatási bírósága előtt, a kolozsvári ev. ref. egyházközség eltávozás folytán ürességbe jött s már évek óta betöltetlen negyedik papi állomásának meghívás útján tiszteletes Molnár Lőrinc püspöki titkár ür személyével való betöltése ellen panaszt emelni.

Indokaink és a közügy sérelmeinek felfejtése után, tisztelettel kérjük, hogy nevezett papi állomásnak meghívás útján történt betöltése, illetőleg a kolozsvári ev. ref. egyházközség képviselő-gyűlésének f. év június hó 19-én és 29-én hozott ez ügygyel kapcsolatos határozatai megsemmisítenek.

Megsemmisítését kérjük e választásnak

1-ször. Mert a papválasztásra vonatkozó Zsin. törv. 194. §. d) pontja értelmében a betöltendő papi állomás díjlevele a presbyterium által elő nem készített; az egyházkerületi gyűlés, vagy annak jóváhagyása fentartásával a Mélt. Igazgató-tanács által meg nem erősített, sőt ma a meghívás megtörténte után sines még megállapított díjlevel. A mennyiben pedig a képviselői közgyűlésnek a presbyterium kikerülésével erre vonatkozólag f. év június 19-én hozott határozata a negyedik papi állomás eddigi díjlevelét leszállítani célozza, a Zsinati törvény 194. §. d) pontjával jöven összeütközésbe, e határozat megsemmisítendő.

*Hát ezt honnan vette!?

**Mikor? Hogy?

*** Érdekes volna megállapítani, hogy azért e pártlan és hallatlan enunciacióért, kit terhel a felelősség? Az Utasítás 166. §-a kétséget kizárólag megállapítja, hogy „a püspöki vizsgálat alatti egyházközségek kijelölő és választó-gyűlésein a püspök elnököl, vagy akadályoztatása esetén személyest nevez ki.“ Érdekes azonban, hogy bár e választó-gyűlésen a püspök személyesen jelen volt, bár tényleg az elnöki székből az egész gyűlést ő vezette, sőt egyik presbytertől elnöki jogaira való hivatkozással ő vonta meg a szót, az ülés jegyzőkönyvében mégis mindenütt a főgondnok mondatik elnöknek és hitelesítésül is ő irta alá. Az az eset van tehát, hogy jegyzőkönyvileg a választó-gyűlést jogtalan elnökség vezette, jóllehet a törvényes elnök személyes jelenléte kétségtelen. A két elnök közül melyik hordozza már most a felelősséget a zsinati törvény 203. §-át nem létezőnek tekintő enunciacióért?

2-ször. Mert ugyancsak a Zsinati törvény 194. §. e) pontja által megkivánt betűrendes névsora a lelkészválasztásra jogosult egyháztagoknak előre el nem készített.

3-ször. Tekinteten kívül hagyva a lelkészválasztásra való jogosultságnak úgy a Zsinati törvény 195. §-ában foglalt általános, mint az ezt, az erdélyi ev. ref. egyházkerületre nézve módosító „Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek a magyarországi ev. ref. egyházi törvények életbeléptetésére és végrehajtására vonatkozó Utasítása.“ 192. §-ának különös törvény-szabta feltételeit, az egyházközségi képviselő, különben önmagában sem törvényes formák megtartása mellett szerveztetett és alakult, mert sem a Zsinati törvény 26. §-ának, sem az Utasítás 10—14. §-ainak meg nem felelő képviselő-gyűlés nyilvánította magát az idézett törvények §§-ai szerint jogtalanul, a papválasztásra kizárólag jogosítottnak, hivatkozva oly régi gyakorlatra, mely az egyházközség legutóbbi, két rendbeli papválasztásánál sem alkalmaztatott; de a mely esetleges gyakorlatot a később keletkezett tételes törvények, az 1894. évben Budapesten kiadott Zsinati törvény és 1895. évben Kolozsvártt megjelent Utasítás úgy is hatályon kívül helyeztek és pedig annál inkább, mert tetszett az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek a Zsinati törvény 195. §. második kikezdésében számára fenntartott jogot a lelkészválasztói jogosultság megállapítására nézve a saját „Utasítása“-ban a 192. §. négy első sorában, de különösen ugyanezen §. d) pontjában félremagyarázhatatlan határozottsággal tételesen megállapítani.

4-ször. Mert még a törvény világos rendelkezése ellenére önmagát választójogosultnak és választó-gyűlésnek deklarált képviselő-testület tagjaival szemben sem alkalmaztatott egyáltalán a Zsinati törvény 195. §-ának azon korlátozása, hogy „a kik az előző évekről rendes egyházi és közalapi tartozásaikat a választást egy hónappal megelőzőleg lerótták.“

5-ször. Mert nem állapított meg a „szavazásra jogosítottak“ betűrendes névsora a presbyterium közbejöttével, a mint ezt a Zsinati törvény 196. §-a megköveteli.

6-ször. Mert ennek következtében az egyházi tartozásaikkal hátralékosok hátralékaik befizetésére sem a szószékből, sem másként fel nem szólítottak s így a történő befizetésekhez képest a szavazásra jogosítottak névsora kiegészíthető nem volt, a következő vasárnapon a gyülekezetben be nem mutatott, felszólamlásra 10 napig annál kevésbé volt kitéhető. (Zsinati törv. 197. §.)

A papi állomás betöltése törvényszabta előkészítésének ezen minden ponton való mellőzésén kívül a képviselő közgyűlés határozatának s vele a meghívásnak megsemmisítését kérjük a szorosabb értelemben vett meghívás körüli törvénytelen eljárásért is. És pedig

7-ször. Mert a Zsinati törvénynek az „Utasítás“ által teljes érvényben fenntartott 199—203. §-ainak sem tétetett elég.

A zsinati törvény 199. §-a kimondja ugyanis, hogy meghívás útján csak az esetben tölthető be a megüresült lelkészi állomás, ha az illető jogosult választóknak legalább kétharmada egy jelöltben állapodik meg. A 200-ik §. e megállapodásról a jelölt nevének megnevezésével — az esperesnek, ez esetben a püspök-jelentést tenni a presbyterium kötelességévé teszi. Ezután jön a jelölt minősülttségének megállapítása s végre a 203. §. szerint egy új gyűlésben maga a meg-

hívás, konstataálásával annak, hogy a meghívandó meghívását óhajtók száma az előkészítésnél mutatkozott kétharmad többségéről a jogosult választóknak nem apadt-e le annyira, hogy az ellenzők az összes jogosult választók egyharmadánál többen vannak, mely esetben a meghívás útján való betöltés meghiúsulna jelentendő ki

Ezen kívánalmakkal szemben a jelen esetben mi történt?

A képviselő közgyűlés (a 13 ezer lélekszám körül járó egyházközségből, a hol 3—4 ezer közt van az egyházi adót fizetők s így választásra jogosítottak száma s így az Utasítás 192. §. d) pontja értelmében a papválasztó-bizottságnak is 800—1200 tagból kellene állnia) 90—100 tagja közül megjelenik a f. évi június 19-én tartott közgyűlésen 45—50 képviselő, magát a papválasztásra kizárólag jogosítottak nyilvánítja, elfogad egy határozati javaslatot, hogy az 1200 frtos 4-ik papi állomás jövedelméből csak 600 frtot vesz fel az új papi díjlevélbe, beleegyeznek, hogy az új pap a létesítendő kerületi „Szeretetház” felügyeletével díjazás mellett megbízassék, elhatározza, hogy a „Szeretetház” intézőségétől írásbeli nyilatkozatot kér a felügyelői díjról, melyet pótdíjlevélként a maga 600 frtos díjleveléhez csatol s végre elvileg kimondja, hogy megkíséríti meghívás útján tölteni be az állomást, de személyi oldalába a dolognak csak a jövő gyűlésen bocsátkozik. Erre a képviselő-gyűlésből felíratot intéz a Mélt. Igazgató-tanácsához, bejelentve határozatait s kérve a „Szeretetház” felügyeletéért járó díj kötelező megállapítását, hogy az pótdíjlevélként csatolható legyen.

Eközben június 29-én délután 5 órára újra összehívatták a képviselő-közgyűlést s annak 55 jelenlevő tagja előtt bemutattatik a Mélt. Igazgató-tanács leírata, melyben tudatja, hogy mint a „Szeretetház” intézősége kötelezően nyilatkoztatta, hogy a *tiszt. Molnár Lőrinc püspöki titkár úr személyében megválasztandó* negyedik papot fizetéssel alkalmazni fogja felügyelőnek, de az összeget most meg nem határozhatja, különben a határozatokat tudomásul veszi, valamint azt is, hogy a *tiszt. Molnár Lőrinc úr személye meghívásában megállapodás történt*, a miről ugyan a felterjesztésben nincsen emlékezés (minthogy nem is lehetett), de a Főtiszt. Püspök úrtól szóbelileg értesült, mondja az igazgató-tanácsi átírat. A püspök úrnak ezen értesítése a valóságnak meg nem felel, miként ezt a jelen voltak bizonyítják. Erre titkos szavazásra bocsáttatott a kérdés, hogy a kik *tiszt. Molnár Lőrinc püspöki titkár urat* a kolozsvári negyedik papi állomásra meghívni óhajtják: *igennel*; a kik nem: *nemmel* szavazzanak. A szavazás eredménye a jegyzőkönyv tanúsága szerint 55 beadott szavazatból 33 igen, 22 nem. Mire elnök úr *tiszt. Molnár Lőrinc püspöki titkár urat* a kolozsvári negyedik papi állomásra *meghívottnak* jelentette ki s azt küldöttségileg tudomására hozta.

Az ily módon eszközölt meghívás megsemmisítését kell kérnünk.

8-szor. Mert a *tiszt. Molnár Lőrinc úr személyében* az első gyűlésen (jun. 19-én) megállapodás nem történt; és

9-szer. Mert a midőn a személyi kérdéstről volt szó a június 29-iki képviselői gyűlésen, nem csak, hogy a jogosult választók $\frac{2}{3}$ -a, hanem még az „Utasítás”-ban említett „papválasztó-bizottság” $\frac{2}{3}$ -da, de még a jogosulatlanul választó „képviseleti közgyűlés,” $\frac{2}{3}$ -da, sőt még a jelen levő képviselői tagok $\frac{2}{3}$ -da

sem állapodott meg az ő személyében; tévén az 55-ből 33 csak $\frac{3}{5}$ -dőt.

10-szer. Mert hogyha, amit ugyan meg nem engedhetünk, a június 29-én tartott ülés személy feletti döntése a Zsinati törvény 203. §-ában említett szavazásnak óhajthatnák is tekintetni, abban az esetben is a jelenlevő választók $\frac{1}{3}$ -ánál több nyilatkozott az illető személy meghívása ellen: lévén 55-ből 22 $\frac{2}{5}$, tehát több mint $\frac{1}{3}$.

Különben is az közös meggyőződésünk, hogy híveinket jogaik elkobzása által nem kapcsoljuk szorosabban egyházunkhoz, sőt elidegenítjük, ha az adófizetés kétes jogán kívül semmiben sem részeltetjük s főleg, ha nem engedjük befolyni annak választásába, kivél pedig a legtökösabb, mert legbensőbb, vallás-erkölcsi kapesok kell, hogy összefűzzék, ha anyaszentegyházunk virágzását közösen akarják munkálni.

Mindezek alapján hivatkozással a lelkészválasztási Zsinati törvény 194. §. d) és e) pontjára, 195, 196, 197, 199, 200, 202, 203. §§-aira és az erdélyi ev. ref. egyh. kerület Utasítása 192. §. és különösen ennek d) pontjára tisztelettel kérjük a szóban forgó meghívás megsemmisítését.

Kolozsvárt, 1897. július 8-án.

(Következik 107 aláírás.)

Az elodázhatatlanul sürgős papválasztás s vele kapcsolatos határozatok elleni felfolyamodás három hónapig hevert, míg végre ezt a választ kaptuk:

Somódi István

ügyvéd és presbyter.

(Folyt. köv.)

A katholikuz autonomia.

II.

Miért sürgetik a r. katolikusok — illetőleg az ultramontán „néppárt” az autonómiát; s miként kell gondolkozunk az államkormány magatartásáról a kath. autonoma irányában? ... E kérdésekre a felelet kulcsát megtalálhatjuk a kormány „Emlékiratá”-ban s a r. katolikus ultramontán szélsőséget képviselő lapokban.

Az „Emlékirat” kimutatja, mit kívánt az autonómia címe alatt az 1870/1. évi kongresszus: a kath. egyház *bírlalásában* levő magyar állami természetű vagyont feletti szabad rendelkezést; a birtokjognak végleg az autonómia jogkörébe bocsátását; lemondást annak javára az állam vitalis jogairól, melyeket több mint nyolce századon keresztül úgyis mint a *javak nemzeti vagyontól* adományozása által annak *kuttorrása*, — úgyis, mint az *I. István* király apostolkodása által, a magyar nemzetnek nem kultúrítés, hanem belső, önmagából kiinduló és önmaga által végrehajtott módszerint, a keresztyén egyházba belépése és ennek szervezése által kiérdemelt — apostoli királyi — jogokat mindig gyakorolt, amelyeket mindig fentartott, amiről soha le nem mondott, amiket fentartani más felekezeti honpolgárok érdekeinek megóvása tekintetéből s a r. kath. egyház állami kiváltságának megszűnte után is, modern állammá fejlődése szempontjából, saját létérdekeért megőrizni még inkább kötelessége.

Amidőn ezeket az „Emlékirat” elénkbe tárja, megmondja azt is, hogy mikre jogosítható a kath. autonómia, tehát miket vehet fel jogkörébe, ha ugyan egyáltalán szervezkedni akar.

Elismerjük, el kell ismernünk, hogy ez az „Emlékirat” nagy és körültekintő, az államnak a r. kath. egy-

hához és más felekezetekhez való viszonyát komolyan mérlegelő munka eredménye. Az államkormány magatartásának benne történő megnyilatkozása nemcsak időszerű, hanem szükséges is arra nézve, hogy mind a r. kath. autonómia intézőit megóvja a túlzó és állami jog határaiba terjengő követelésektől s arra indítsa, hogy *lehetséges alapon* szervezkedjenek; mind a hazai többi felekezeteket megnyugtassa aziránt, hogy amidőn a jogegyenlőség a magyarországi keresztyén felekezetek közt törvényben ki van mondva, a törvény ne engedjen a katolikus egyháznak olyan biztosított illetéktelen jogkört, mely ezt az egyházat a roppant vagyon birtok- és afeletti szabad és korlátlan rendelkezési jogba helyezés által — az államegyházi kiváltság elvesztése helyett, oly vagyoni feltétlen hatalommal ruházná fel, hogy más felekezetekre nehézkedvén, ezek életfejlését megakadályozná s a jogegyenlőséget még illuzoriusabbá tenné, mint amilyen most is s az egyház céljai megvalósításának nemes versenyében, állam és emberiség igaz érdekeinek munkálásában még nagyobb tehetetlenségre kárhozná.

Az „Emlékirat” szerint, ha meghagyja is az állam ama nagy vagyon *bírlalásában* az egyházat: legalább részint ellenőrzi, hogy jövedelmei „katolikus célra” fordíttassanak, részint a maga teljesítette kezelés folytán az állam fordítja közvetlenül kijelölt „kath. egyházi és iskolai célokra”. Így, habár ezen „katolikus célok” igen ruganyos természetűek is: legalább az állam a kezében tartott birtokjognál fogva, egy állandó „veto” képen áll az egyház netaláni túlkapásai és államellenes — ultramontán — üzelmei elleneben: s ha mégis ezeket másként meg nem akadályozhatná, a szekularizáció lehetőségével, mindig képes és megtudja adni annak a végső hatásos feleletet.

Az „Emlékirat”-ból nem látjuk ugyan, hogy a kormány még most hajlandó volna beváltani az 1848. XX. t.-cikk 3. §-át, a bevett felekezetek szükségleteinek állami pénztárból fedezésében törvényileg kimondott és folyton fennálló kötelezettségét, dehogy közelít felé, a felekezetek lelkészei díjazási minimumának kiegészítését célzó állandó állampótlék nyújtása által, más-nyan halljuk. Dehát a többi szenvedő felekezeteket egyelőre képes megnyugtanni ennyi is; a törvény teljes beváltása iránti reményességüket tartogatják jobb jövő napjaira, amikor az állam végtére belátja, hogy a legjobb fiaknak is illő és célos lesz jobb sorsot biztosítani; mert a közhaza szereteteért s ezért való hű munkáságukért ezek, ha jutalmat nem követelnek is, de az állambölcsesség követelménye, hogy azokat, kik „vele vannak, vele munkálkodnak”, munka kitartásukban és erejükben segítse a törvény teljes végrehajtásával.

Am a r. kath. egyház, illetve az ebben Magyarországon is nagy erőre kapott *ultrák* nem elégszenek meg az „Emlékirat”-ban kimutatott engedményekkel, amidőn: a magyar kormány meghagyja az egyházat folytonosan ama nagy vagyon bírlalásában „kath. célokra” fordíttatván azok nagy jövedelmeit. *Nekik kizárólagos birtokjog s korlátozhatlan rendelkezési szabadság kell.* Ennek adott kifejezést az 1870/1. évi autonómiai kongresszus: ezen a csapáson szeretnék mozgatni a másodikat. Szerintök ebben áll a „*katholikus autonómia.*”

Amikor *István fejedelem*, az atyja — Géza — által előkészített politikai átalakulási tervet végrehajtotta, a nyugoti egyházszervezet szerinti keresztyéniséget nemzetével elfogadtatta, magas politikából-e, hogy ez által az európai, már túlnyomólag keresztyén

nemzetek és államok közt, a magyar nemzet és állam fenmaradását biztosítsa; vagy még magasabb ambíciója kielégítéseért, hogy a királyi korona felvételével, a magyar fejedelemség vezéri szerényebb méltósága helyett, nagyobb fényű és hatalmú méltóságot nyerjen magának és házának? . . . *mint első keresztyén magyar király*, megalapította Magyarországon a keresztyén egyházat, a vérszerződésen alapuló törzsszerkezet és ös-vallás mellett bnzgó támadásokat leverte, a *nemzeti vagyont* a királyi korona rendelkezési hatalma alá vonta: *ebből, hasonlíthatatlan bőkezűséggel szervezte itt, a római katolikus egyházat.* Az általa teljesített *apostolság* méltó érdemesültségét elismerte a r. kath. egyház feje a pápa is. Ez elismert érdemesültség biztosította az első ker. magyar királynak és utódainak azon *különleges jogot*, amilyennel más ker. fejedelmek nem bírtak; ami nemcsak a magyarnemzet önállóság iránti érzékét érdemileg méltatta, hanem az állam függetlenségének, legmagasabb felségjogának is követelménye volt akkor, amikor már a pápák isteni hatalmuk túlsúlya alatt nyögtek más ker. államok; s most is az, amidőn tapasztaljuk, hogy a pápaság sosem hajlandó világhatalmi törekvéseit feladni.

A magyar királyok élvezték is azon jogokat; s ha egyik vagy másik engedett is belőlök — ismét másik visszaállította s erélyesen gyakorolta. Hogy az alkotmányos állam most mondjon le azon jogokról, amikben felelős kormánya által a magyar nemzet mintegy a nemzet és fejedelme között, a kölesönös szerződésen alapuló államéletnek újjá születését szemléli, az, legalább is képtelenség.

Nemzeti függetlenségünk iránt való jogérzésünk nyer kielégítést és jövő fejlődése iránt bizonyos reménységet annak látásán, hogy felelős kormányunk minden túlzó — és az állami életet megzavarható követelések ellen megvédi az állam bizonyos és el nem évülhető jogait; *államban államot* szervezni nem enged; amire a r. kath. egyház megkötött *hierarkhia rendszerénél* s még inkább *külhatalmi kormányoztatásánál fogva*, legkevésbé jogosult; s hivel a „*szabad egyház szabad államban*” fogalmával és jogkörével símsenek tisztában.

A kormány „Emlékirat”-a „a r. kath. autonómia” történetére nagyon fősvényen, túldiskrétil tekint vissza. Különösen mellőzi annak tárgyalását, hogy miként használta fel a magas klérus nyolc és fél század alatt, a hatalmába adott, vagy hatalmába kerített jogokat. Voltaképen csak az újabb — 1848 óta — autonómiai mozgalmakat hozza fel. Mi nem vagyunk, nem lehetünk oly diszkréték. De talán nem végzünk hiába-
való munkát, ha kissé bővebben betekintünk annak az autonómiának történetébe és bírálatos szemle alá vesszük életfolyamát.

A *r. kath. egyháznak Magyarországon mindig volt magához való autonómiája*, a szerint, amint ez intézmény alatt „az egyháznak az államtól céljaira és eszközeire különböző társulatnak, saját *hierarkhikus szerkezetéből folyó önrendelkezési jogát*” értjük; tehát nem azt a demokratikus szervezeti önkormányzást, melyben áll a tulajdonképi autonómia, melyben az ös, apostolok által alapított keresztyén egyház élt; vagy amelyben az ezen alapra visszahelyezkedett protestáns felekezetek élnek. Az állam amazt „szuverenitásának épségben tartása mellett” mindig elismerte.

Nagyon is birtokában volt nemcsak ennek, hanem

főpapsága, mint első országos rend, politikai téren is sokszor túlhatalommal végzetesen folyt be az ország kormányzatába. Az az autonómiája megvan ma is. Azon jalkialtozás tehát, hogy más felekezeteknek van autonómiájok, a r. katb. egyháznak pedig nincs: a történeti életfolyamatnak célzatos elferdítése, ami a „farkas és bárány“ meséjét juttatja önkénytelenül is eszünkbe.

I. István — a r. katolikusok szerint: a *szent király*, — dekretumában, a r. katb. autonómiának ama fentebbi meghatározás szerint való jellemzését fel lehet találni; ami azt is mutatja, hogy ezelőtt szinte kilenc századdal tisztább felfogással voltak a r. katb. egyház szervezetének megfelelő autonómiáról, mint a mai autonómiai — ultramontán — harcosok; „*Episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, gubernare atque dispensare secundum Canonum auctoritatem.*“ (II. 1. II. c. 2.)

A magyar királyok elnézése, vagy épen ellenszolgáltató kedvezése folytán, túlnőtt az egyházi ügyek igazgatása, a r. katb. autonómia azon a határon; időnként országos hatalmat bitorolt. Nem csuda! Államvallási méltósága, a kor gondolkozása, nagyon tágas jogkört engedtek számára, aminek kihasználását a főpapság, különösen hatalom-fentartó világi eszközök minél szélesb mérvű szerzésére és biztosítására el nem mulasztotta.

Jellemző, de történeti tény azonban, hogy szigorúbb állami rend és erélyesebb államkormányzat idejében, mely azon időben a király személyes képességeitől nagy mértékben függött, — a klerus hatalmi terjeszkedése nem oly szembetűnő, mint gyenge uralkodó, vagy éppen trónversengések idejében. Mintha az országromboló viszonyok a papuralom malmára hajtották volna a vizet. Azt sem lehet tagadni, hogy a pápai hatalom Magyarországon térhódításával, a magyar főpapság hatalom-terjedése, karöltve haladt; s szintén esodálatosnak látszik, hogy a legmélyebb, — úgy szólván — vak vallásosság mellett, mely e hazát is elfoglalta, — ez az ország mégsem lett a pápa hűbéres országává, sőt oly jeleneteket is láthatunk, mint a milyen a pápa által pártfogolt Róbert Károlyt királyságba bevezető *Gentilis* bibornok ellen kitört, az országos rendek ellentmondó felzúdulásában, midőn az a pártfogoltat, mint a *pápa által adott királyt* akarta méltóságába beiktatni; vagy a milyenel *I. Mátyás* visszautasította — a kettős kereszt helyett hármas kereszt feltűzésével fenyegetve meg a magyar királyság benső ügyeibe betolakodó papát. Nem lehet ezt a pápai mindenható tekintélyt visszaütésítő eljárást másnak tulajdonítani, mint annak, hogy a magyar nemzet soha ki nem alvó szabadság szeretete, mindig közelebb valónak tartotta a Haza és Nemzet függetlenségét, mint egy uralkodó papság járszalagján való üdvösségre vezéreltetést.

Hogy hát mi nem tudjuk oly minden bírálatot kizárónak látni, a magyar főpapságnak állásához és a nemzeti javakból használt vagyon arányához méltó pályáját hazánk, nemzetünk életében: a történeti tényekből igazoltnak látjuk. Azonban hogy ezt ellenségeink ker. vallásellenes voitunknak ne róvhassák fel s elkárhoztassanak érte: kijelentjük, hogy bennünk a hierarkhia iránti mélyesleges hódolat, nem mérve a vallás iránti tiszteletnek; mert mi a benső vallásosságban, a keresztényen elvek átérzésében és megvalósításában állónak hisszük azt és aszerint akarunk élni, nem pedig ember iránti fényes, de embert alázó kirakatszerű külsősé-

gekben. A történetet mi bírálva és oknyomozatosan olvassuk. És ha szemléljük, hogy egyebeket ne említsünk: az I. András-kori jeleneteket; a *Gentilis*-féle erőlködéseket; a Julián-féle bekebeletést; az I. Mátyás-kori Beckensloer-féle hűtlenséget, a Vitéz-féle tragikus király-ellenességet, a cseh háború pápai célzatát, mely a Király és Nemzet erejének a török hatalom lehetséges megfékezésétől való elfordításával oly végzetessé vált; aztán látjuk a Bakács nagyravágásán kelő országzavarokat, a szocializmus iszonyú feltünésekképpen kiütött pörlázadást, az ezt megtorló, több mint háromszázados jobbágy igát; a II. Lajos alatti főpapi versengéseket, melyek a nemzet erejét végkép megbénították s királyt, hazát, nemzetet a mohácsi vész árjába temettek: bizony, ha elhalványúlnak előttünk egyes főpapok érdemei s elégikusan kiáltunk fel a koszorús költővel:

„Tomori büszke vezér, mért hagytad el érseki széked?...
Nem halt volna hazánk dísze, virága veled!“

az nem keresztényen hűségünk és erkölcsi érzésünk gyengeségét, vagy éppen hiányát mutatja, hanem ellenkezőleg annak a vallásos hazafiúi kötelességnek mélységét, mely ebben a magyar akxiomában nyer teljes értelmet: „a haza minden előtt!“ Szerintünk a vallás szolgáinak nemesebb célú feladatuk van, mint a politikai celszövés; még nem is a harcok vérmezején, mint fegyverviselőknél van munkaterük.

(Folyt. köv.)

— a — r.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyházi adózás reformja.

IV.

Ezuttal első sorban is Z. Kiss Sándor urnak a „Protestáns egyházi és iskolai lap“ múlt évi 48. számában közölt cikkére térek át.

Ne tessenek rossz néven venni, tisztelt olvasóink, ha e cikknel némileg elhagy a tárgyilagosságot, mely pedig vezérelvem kell, hogy legyen. Elhagy egyrészt azért, hogy miként lehet református papnak ilyen, a fennálló viszonyokkal éppen nem számoló, szinte az anarchiába átesapó cikket írni, másrészt hogyan lehet ezt legrégebb protestáns lapunknak minden megjegyzés, minden észrevétel nélkül közölni?

Z. Kiss úr alapgondolata abban a zseniális eszmében kulminál, hogy ne emeljük a tehetősebb egyháztagok adóját, mert akkor azok elúzik a papot, a szegényekkel pedig éppen semmi adót ne fizetessünk, hanem *követeljünk mindent az államtól* „mert mi, a református papság, a nemzet testében egy olyan hatalmas tényező vagyunk, kik tanúltságunknál, műveltségünknel és a bennünk rejlő testi és szellemi erőnél fogva bátran megkövetelhetjük, hogy minket az állam, mint a nagy nemzettest jelentékeny tagjait, a mi lételünknek feltételeiben, erőnk kifejtésének kívánalmaiban a leghathatósabb mértékben gyámolítson.“

Bizony lángeszű gondolat az, hogy a ref. egyház adóreformja abból álljon, hogy minden terhünket háritsuk át az államra. Persze ezt újjongva fogadná a reformált honpolgárok legnagyobb része. Hanem feledi, hogy ez ország nemesak reformált honpolgárokból áll, hanem véletlenül görög-keletiek, görög-katolikusok és másfélék is vannak, kik hasonló igényeket emelnek;

meg aztán e nagylelkű ajánlat elfogadására, a szóban forgó „testi és szellemi erők“ daczára a magyar állam sem hajlandó, de még talán reformált magyar egyházunk sem, mely kissé ad valamit magára és autonómiájára.

Éppen azért képtelenségnek tartjuk *Z. Kiss* Sándor úr azt az indítványát, mely szerint: „Az egyedül helyes mód az egyházi hivatalnokok tarthatatlan helyzetének javítása érdekében, hogy az állam segítségét és hozzájárulását vegyük igénybe egyesegyedül s mindazt, a mi e cél elérése tekintetében szükséges, egyedül tőle várjuk és kérjük.“

Ne feledjük, hogy az ultramontanizmus már az ellen is lázong, amit a kormány tényleg adni hajlandó, — a 6—800 frtos fizetés javítás ellen, a mi pedig a jelen alapon van kiszámítva, tehát az egyházi adó leszállítása nélkül; ne feledjük, hogy az állam egyelőre nem hajlandó tovább menni, mint a papi fizetéseknek 600—800 frtos kiegészítése s ez nála 10 évre szóló programot képez; ne feledjük, hogy a magyar protestantizmusban van még annyi erő, hogy nem kell mindent az államtól várnia s ha nem volna, le kellene tennünk a fegyvert.

Z. Kiss urnak az adó ellen általában intézett támadása majdnem a „cucilistákra“ emlékeztet; az a kijelentése pedig, hogy a szatmári egyházi adóreformjavaslat tulajdonképen abban áll: „hogy a tehetősebbeknek és vagyonosabbaknak emeljük fel egyházi adóját, míg a szegényebbeket és vagyontalanabbakat se engedjük futni, kiket ha nem egyébbel, legalább az 1 frtra menő családadóval ügyesen karmaink közt tudnánk tartani.“ nem egyéb, mint az egyházi közigazgatás anarchiája, s a szatmári adójavaslatban foglaltaknak vagy meg nem értése, vagy megérteni nem akarása.

Ne haragudjék tehát *Z. Kiss* Sándor úr reám, ha őszintén kimondom, hogy most taglalt cikkét csak anynyiban tudom komoly számba venni, hogy a kérdéses ügyre nézve határozottan károsnak tartom.

Dr. Szabó Sándor sárospataki jogtanár urnak „Észrevételek az egyházi adózási javaslatra“ című, a „Sárospataki Lapok“ 48. és 49. számaiban megjelent cikke komoly munka, mely a szakember tárgyilagosságával van megírva s éppen azért remélhető, hogy túlnyomó részben elméleti aggodalmait nem lesz nehéz eloszlatni.

E cikkekre vonatkozólag mindenek előtt azt jegyzem meg, hogy a magyar kormány az egyházi adózást illető nézete nem volt ismeretlen előttünk, sőt tekintetbe vettük annak az arányosításra irányuló törekvését, óhajtuk az egyházi adóknak az állami adókérdéssel szervesebb, közvetlenebb kapcsolatban való hozatalát. De míg az állam ez irányú külön törvényeit meghozza, nekünk odáig is élnünk kell s ha az állam az általa szükségeseknek ítélt reformokat elhanyagolta, abból nem következik, hogy mi is ugyanazt tegyük.

Teljes tudatában volt a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi értekezlet által kiküldött bizottság annak a fontos ténynek, hogy „a közszolgáltatásokat sok helyütt az egyházi adók teszik elviselhetetlenné“. Éppen azért nem gáncsol, hanem elismerést érdemel a bizottság azért, hogy végre bele mert nyúlni ebbe a darázs-fészekbe, s ha talán nem találta is meg teljesen a megoldást, de legalább rámutatott a helyes irányra.

Legyen meggyőződve igen tisztelt kartársam, hogy nekem részemről semmi kifogásom a kormány azon szándéka ellen, hogy az egyházi adózást egyszerűsítse, köny-

nyítse s az állami szolgáltatások kezelésével szerves kapcsolatba hozza, mert ezzel az ódiomot veszi le egyházi életünkről. Csakhogy a mostani kongrua-tervezet már nem mutat ily szándékokat.

Tévesnek tartom azonban azt a nézetet, mely a javaslat adórendszerét a különböző adónemek miatt nagyon benyolultnak tartja.

Hiszzen alapjában véve, csak kétféle adóról van szó, ú. m.: *egyházközségről és közszükségletiről*. Hogy az adók természetüknél fogva rendesek és rendkívüliek, arról a bizottság csakugyan nem tehet.

Tessék ezzel szemben a magyar állam adórendszerét venni, melylyel közvetlen kapcsolatba kívánja hozni az egyházi adózást. Mint szakember, igen jól tudja, hogy a magyar állampolgár, eltekintve az utadótól és katonabeszállásolástól, következő állami adókat fizeti: az egyedáruság és illetékek alakjába öltöztetett adókat, az egyenes és közvetett adókat, ezekkel együtt a határvámokat. Egyenes adónk van 11, fogyasztási adónk 9 féle, illeték- és díjrendszerünk a zürzavarok netovábbja. Valóban a szatmári egyházi adójavaslat ez állapottal szemben az egyszerűség netovábbja.

Azt ajánlja *dr. Szabó* Sándor úr, hogy csak egyféle egyházi adó legyen s ennek egyetlen kulcsa: 10%, amiből 6% a rendes egyházi szükségleteikre, 4% pedig a köz- és rendkívüli szükségletekre lenne fordítandó. Azonban ez nézetem szerint nem fogadható el, mert nincs mindenütt 10%-os adóra szükség, ez csak maximális a szatmári javaslatban, azután pedig lehet, hogy az egyházközségi, a közszükségleti és rendkívüli szükségletek aránya nem felel meg a 6% és 4%-nak.

Azzal vádolja *Szabó* úr a szatmári javaslatot, hogy az egyházak még rendkívüli szükségleteit, még nagyobb arányú építkezéseit is a jelen nemzedék terhére hárítja. Ez előfordulhat egyes esetekben, ő is tud oly esetről, midőn 20 ezer forintot meghaladó építkezést mondhatni teljesen a jelen nemzedékre hárítottak; de mért ne lehetne az ily rendkívüli esetekben tökesegély, vagy amortizációs kölcsön útján a különböző generációk közt aránylagos elosztást létesíteni.

Erősen kikel *dr. Szabó* úr az egyházi adónak személyi és családi alakja ellen s itt ismétli a fejadó ellen általában felhozni szokott érveket. A személyi adó és családi adó sokkal jobban be van gyökerezve egyházi életünkbe, mintsem azt onnan egy csapással ki lehetne irtani; némelyek pedig épp az ellen írnak, hogy e két adónemet nagyon is leszállított tételekkel vesszük föl. De nem is szükséges azokat mellőzni; mert nem áll, hogy megállapításuknál a helyes adóztatás minden ismertetőjét mellőztük, hiszen a keresetképes személy vagy család az adó alanya; hol még birtok is van, ahol nagyobb jövedelem van, ott gondoskodik a javaslat annak erősebb megadóztatásáról. Nem akarom különben a szót szaporítani s hivatkozom azokra, miket a javaslatnak e Lapokban megjelent indokolása idevontakozólag elmond.

Cikkirő úr az egyszerűséget követeli egyházi adójavaslatunktól és mégis a fundált (földbirtokból, kamatozó tőkéből stb. eredő) jövedelem erősebb, a nem-fundált (pl. munkajövedelem) enyhébb megadóztatását követeli. Ez elméletileg szép dolog, *de kezdetleges egyházi adóigazgatásunk mellett és miatt* megvalósítani lehetetlen; egyébiránt a magyar állam sem valósítja meg. Igaz, a földadó a földtehermentesítési járulékkal 25 1/2%, de ez az alacsonyan fölvelt kataszteri tisztajövedelem folytán nincs 10%, ellenben a III. oszt. kereseti adó névleg 10%, úgyszintén a tőkekamatadó is.

Éppúgy nem tartom keresztülvihetőnek a progresszív adót. Nem azért, mert alapjában helyes ne volna, hanem azért, mert a vagyonosabb elemnél olyan ellentmondásra találna, mely az egyházi adóreformot már alapjában semmivé tenné. Méltóztassanak elhinni, hogy csupán az elmélet szempontjából sokkal tökéletesebb munkát lehetett volna alkotni; ám mi arra törekedtünk, hogy kevésbé tökéletest, de olyat csináljunk, amit az élet talán elfogadni hajlandó. Opportunisták voltunk egyházunk érdekében, a lehető gyors segély szempontjából.

És itt ismét javaslatunk indokolására kell hivatkoznunk, hol ki van mutatva, hogy a felfelé menő regresszív dacára a mostani állapotokhoz képest az egyházi adót fizető szegényebb osztály helyzete nagy mértékben javul, a vagyonosabbak nagyobb terheket fognak a mostaninál viselni, de a teherszaporulat oly méltányos, aminő csak lehetséges. A szigorúan progresszív adózás javaslatunk halála lett volna s ez ügyet egy év-tizedre ismét eltemeti a hatalmasabbak keze által.

Azt is mondja dr. Szabó úr cikke, hogy javaslatunk, a zsinati törvényekkel szemben tulajdonképpen semmiféle újat nem tartalmaz. Ezzel szemben a „Dunántúli Prot. Lap” — L. — R. jegyű cikkéhez jelezzük munkálatunkat majdnem forradalminak, de legalább is radikálisnak nevezi. Azt hiszem, közepen az igazság. Új dolgok: a mai nemzetgazdasági fejlődésnek megfelelő készpénzbeli adózás, az adóterhernek a szegényebb osztályt illetőleg leszállítása, a vagyonosokra emelése, a lelkészi és tanítói állomásoknak lélekszám szerinti osztályozása, a segédlelkészi szolgálat rendszeresítése, az államsegély s az 1848. 20. cikk megvalósításának alapjaira való rámutatás és az egyházfentartási alap indítványozása. Azonban javaslatunk ezek dacára konzervatívabb, mintsem hogy akár forradalminak, akár meggondolatlanul radikálisnak lehetne mondani.

Dr. Bartha Béla.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Gróf Tisza Lajos temetése.** Mély és általános részvételt keltett országszerte a derék államférfiúnak s ref. egyházunk kimagasló alakjának halála. A gyászoló családnál egymást érték a részvétlátogatások, levelek és táviratok mindenfelől, melyek mind nagy és legszelebbkörű fájdalomról tanúskodtak. Maga *Ő Felsége a koronás király* is részvéttáviratot intézett a Tisza család fejéhez: *Tisza* Kálmánhoz, melyben fájdalmát fejezi ki tántoríthatlan, kedvelt hívének és a haza érdekében gazdag fiának elhúnyta felett. — *Ő Felsége a királyné* is részvéttáviratot küldött San-Remóból. Református egyházunk, mely gr. *Tisza* Lajosban a család után legtöbbet vesztett, könnyein át tekint az elköltözött hív ember után s nevét és drága emlékezetét, melyekből még késői nemzedékek számára is páratlan vallásos búzgóságnak és hithűségnek nemes forrása fog fölfakadni, örökre megőrzi. A dunamelléki ref. egyházkerület, a budapesti ref. egyház, melyeknek az elhúnyt főgondnokuk volt, impozáns módon nyilvánította részvétét. Külön gyászjelentést adott ki mindegyik s a Budapestben jan. hó 28-án végbement temetésén, testületileg megjelent. De más egyházkerületeinkből is számosan vettek részt a gyászszerartáson. Ott volt *Kiss* Áron, *Antal* Gábor ev. ref., *Zelenka* Pál ág. hitv. evang. püspök s az ev. ref. lelkészi karnak mintegy 30 tagja

egyházi öltözetben, palástosan. Mikor a papság így a koporsóhoz vonult, megható és fölemelő látványt nyújtott egyszerre. Az államférfiút elkisérték utolsó útjára *Ő Felsége* képviselője, a miniszterek, főbb állami notabilitások s katonai méltóságok, Szeged reconstruktorát pedig az általa romjaiból felemelt nagy alföldi metropolis számos tagú küldöttsége, végül a barátok, ismerősök, tisztelők ezrei. — A hold-utcai halottas házban *Szász* Károly püspök végezte a temetési szertartást, megható közvetlenséggel és hűséggel méltatván elhúnyt jelesünk férfias, határozott jellemét, nemes pályafutását és nagy sikereit. A püspök imája és az énekkar gyászdala után a gróf tetemeit vasúton *Gesztre* szállították, ahol jan. 29-én helyezték el a családi sírboltban örök nyugalomra. A végtisztességen itt a család tagjain kívül a kormány képviselője, a szabadelvű párt, Szeged, Bihar-m., N.-várad, Szalonta stb. küldöttségei, a n.-szalontai ref. egyházmegye több lelkésze és még számosan vettek részt. *Szabó* István geszti ref. lelkész megható halotti imát mondott. *Szél* Kálmán ref. esperes a következő gyönyörű sirbeszédben búcsúzott el a megboldogulttól: „Csak egy szót még, utolsó szavát a búcsúnak, az istenhozzádnak! Mint a csillag égi magas pályáját önfényén ragyogja be: úgy te is dicsőült halottunk, azt a nemes pályát, melyet szerető szíved melege s lelked örök erőinek fénye sugárzott be; amely pálya épen ezért, mindenütt, minden téren, építésből állott... Családod, hazád, egyházad teszik ezt a szent vallást rólad... és mi mindnyájan érezzük, hogy épen ezért a te helyed, az igaznak, a hívnek, a búzgónak helye üresen áll és betöltetlenül marad! A dicsően megfutott pálya delelőjén szakadt reád a szenvedés... melynek kemény megpróbáltatásai között is: igaz és hív valál. „Te benned bíztam Uram! s a te gondviselésed utain gyermekei szívvel nyugosom meg” — rebegette ajkad, hogy ezen bizonyosság által is *építs*... És most, midőn utolsó útdon elkisértünk őseidhez, halljuk koporsódnál az isteni lélek ama fölemelő szózatát: „Tudom a te cselekedeteidet, a te fáradságodat és türeseedet; teherrel megterhelte volt és elszenvetted, az én nevemért munkálódtál és nem fáradtál el. Semmit se' félj azokban, amelyeket szenvedendő vagy... Légy hív mindhalálig és neked adom az életnek koronáját. Dicsőült halottunk! te hív voltál mindhalálig”... menj azért s élj az életnek örök jutalmával!” — Végül pedig *Lázár* György h. polgármester tolmácsolta Szeged városának gyászát. — Aztán a nagy halottra reá borult a geszti sírbolt néma csöndje. Ám haló-pora felett a koronás király s a modern magyar állam kegyeletével összeölelközve, ott lebeg ref. egyházunk mélységes gyászána s el nem múló hálájának géniusza. Hazánk drágakinestermő földje az ő hamvainak megtértével gazdagabbá lett, míg élete, fényes pályafutása, egyéniségének, közszereplésének a dús a szellem-erkölcsi s hazafias tartalma hív jelkép gyanánt szemlélteti velünk mindenkoron azt a gondviselészerű küldetést, melyet a történelem protestáns egyházunk elébe nemzeti föladataink megoldásában, a magyar állam fentartásában, megépítésében és fölvirágoztatásában kimért volt. Emlékezte legyen áldott s maradjon velünk szelleme!

— **Gyülekezeteinkből.** *A nagybányai ref. egyházban* a múlt év folyamán e következő *kegyes adakozások* történtek: Egy batyusból vagy családias estély tiszta jövedelméből 371 frt 49 kr. Lakadalmak és más mulatságok alkalmával gyűlt pénzből befolyt 19 frt 30 kr. Halotti koszorúk megváltása címén 7 frt Per alatti követelések átruházásából 15 frt. Végrede-

leti hagyományból 200 frt. Kézpénzben átadott önkéntes ajándékokból 85 frt. Perselypénzből 105 frt 67 kr. Összesen tehát 803 frt 46 kr. Ezenkívül egyéb szíves adományok is gyűltek. Nevezetesen a szegény iskolás gyermekeknek karácsonyi ajándékokra ruhaneműek, úgy hogy a presbyterium 38 gyermek közt mintegy 40—50 frt értékű részt új, részt viseltes, de elég jó állapotban levő ruha és más nemű ajándékokat oszthatott ki. Továbbá egy jó lelkű nő ajándékozott egy szépen kihímezett posztó kendőt a betegek úrvacsoráztatása alkalmára. Egy szabadságharci honvéd őrnagy egy száz éves ócska bibliát a reformáció elfogadtatásának negyedfélszázados évfordulata emlékére. Többen kenyeret és bort az úrasztalára egész éven át, ami szintén elég jelentékeny ajándék számba jöhet. Más egyházak és iskolák meg egyéb jótékony célokra összegyűlt és szétküldöttetett a múlt évben 165 frt 61 kr; nem számítva azokat az adományokat, melyeket a vizitáció szed össze, sem a 82 frtra menő közalapi járulékot, sem azokat a szíves áldozatokat, melyeket a más vallásúakkal közös humánus célokra fordítanak az egyes hívek. Segélyt kaptak a fentírt összegből az oláhújfalusi, kispeslesei, sárközüljaki, óbecsei, nyitrai, kiskvárdai és bodroghalászi templomok; a szatmárnémeti, szarvasi, kézsmárki gimnasiunok; a helybeli állami gymnasiumban alakult tápintézet, a Tóth Sámuel alap, meg egy szegény szelűtött tanító és a nagypéteki társaság. A vallásos népies irodalom pártolása sem hiányzott. A Prot. Árvaházi Naptárból 60 kelt el. A Téli Újságból 30 példány jár, a „Szövétnék“-ből is egy néhány. Egy kis szerény menedékház is tart fenn az egyház, melyben 2—3 szegény özvegy talál ingyen lakást és téli tüzfűt. Megjegyzendő, hogy a gyülekezet lélekszáma alig megy föl 1500-ra; annak is nagy része vegyes házas vagy csak ideiglenes lakos. A vagyoni viszonyok pedig olyanok, hogy ámbár az állami adónak 20%-át fizetik a hívek egyházi adóba: még sem igen lehet kivetni többet, mint átlag véve, 800 frtot. E szerint az önkéntes kegyes adakozások összege a rendes köteles egyházi adó mennyiségét jóval meghaladja. És ez így megyen évek óta. Jónak láttuk ezt közölni azért, hogy a belmissió munkásai ismerjék fel az Isten kegyelmének hatását ott is, a hol csendben munkálkodik és nagy zajt nem üt a vallásos buzgóság. — **A hajdú-bössör-ményi** presbyterválasztást a kisebbségben maradt párt panaszzal támadta meg. — **Csökmői** (Bihar-vármegye) gyülekezetünkről a múlt héten azt a képtelen hírt terjesztették napi lapjaink, hogy 214 család reformált egyházunkból kilépett s felekezetnélkülivé lett volna. A megdöbbenő hír igazságában jól esik kételkednünk.

— **A poroszországi egyetemeken.** (mint ez a „Centralblatt für die gesammte Unterrichtsverwaltung in Preussen“ által, az 1885—86. és 1895—96. iskolai esztendő téli féléve tanulói létszámára vonatkozólag közölt áttekintések összehasonlításából kitűnik) az evang. theologusok létszáma esappan, a katolikus hittanhallgatóké pedig emelkedik. Ez alatt a 10 év alatt ugyanis az evang. hittanhallgatók létszáma 2520-ról 1691-re szállott le, tehát 829-el esett, míg a katolikusoké 475-ről 818-ra emelkedett, tehát 343-al gyarapodott.

— **A cár és a pápa.** A „Cristian World“ múlt évi utolsó száma II. Miklós cár és XIII. Leo pápa között fölmerült viszályról teszen említést. 1897. január havában orosz Lengyelország két üresedésben levő püspöki székebe két püspököt nevezett ki a pápa s a fölszentelt egyházfejedelmek azonnal letették előtte a

hűség esküt. Midőn azonban orosz területre léptek, értésökre adták, hogy hivatalukat nem foglalhatják el, minthogy előbb fölesküdték a pápának, mint a cárnak. A pápa a pétervári francia nagykövet közbenjárásával modus vivendi-t keresett. De Oroszország hallani sem akar a compromissumról, míg a pápa mind a két kinevezést vissza nem vonja s bele nem nyúgszik, hogy a két püspök utódja először a cárnak esküdjék fel s csak azután menjen kezét csókolni a pápához. A pápa ettől egyelőre húzódozik. (Chr. W.)

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének Emlékkönyve,** mint lapunk zárta kor értesülünk, megjelent s szétküldés alatt van. Legközelebb bővebben megemlékezünk róla.

— **Lapunk jelen számát** két íven s több mint egyezer példányban nyomattuk le s mutatványképpen megküldöttük mindazon egyházi és világi hitsorsosainknak, akikről feltételeztük, hogy egyházi és iskolai ügyeink iránt érdeklődnek. *ezt az idén már harmad ízben cselekedtük.* Minthogy azonban anyagi viszonyaink nem valami rózsásak, teljes tisztelettel felkérjük azokat, a kik bennünket támogatni akarnak, miszerint az előfizetést mihamarabb annyival inkább szíveskedjenek beküldeni, mert lapunkat ezentúl csak azoknak fogjuk expedálni, a kik előfizettek.

TARTALOMJEGYZÉK: A magyar református lelkész socialis helyzete. Eröss Lajos. — A dotációsok törvényjavaslat. Gergely Károly. — Történeti korrajzok az egyetemes magyar református egyház életéből, — unió s a szinai törvények Erdélyben. Somódi István. — A katolikus antonomia. — a. — r. — Tárca: A psychologia legközelebbi földadatai a paedagogiában. Dr. Pallagi Gyula. — Közéletünk: Az egyházi adózás reformja. Dr. Bartha Béla. Különfélék. — Pályázat. — Hirdetések.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Pályázat.

Ugocsa vármegyében a kli ev. ref. egyházköztség megürült **előkönyörgő-tanítói állásra** pályázatot hirdet.

Ezen állással évi 351 forint o. é. tiszta jövedelem jár és pedig természetbeli lakásból, földek haszonélvezetéből (11 hold), szolgálmányokból, termény- és fafizetésekből 21 frt., szőlőterület és cserjés kaszálló megváltási árából, stólákból álló jövedelem. Végül megjegyeztetik, hogy államilag adandó ötödéves korpótlékre számíthat.

Csakis okleveles egyének pályázhatnak.

Kötelesség: 6 osztályú osztatlan vegyes elemi mindennapi és ismétlő-iskolabeli tanításon kívül templomi szolgálatok: együtt lelkészi és kántori teendők a szokásos hétköznapokon és vasárnap is egyszer vagy délelőtt, vagy délután, csakis kántori teendők vasárnap azon istenitiszteleten, melyen körlelkész szolgál. Gyűlések alkalmával jegyzőkönyv vezetés.

Pályázati határidő 1898. február 15. — Az állás máre. 1-én elfoglalandó.

A pályázati kérvények alantírt körlelkészhez küldendők.

Nevetlenszű, 1898. febr. 1.

Koroknay István,
ev. ref. körlelkész.